

Voszka Éva
 A múlt élő emlékei?
 (A redisztribúció új hulláma az ezredfordulón)

A gazdaságon belüli újraelosztás, a vállalatok állami támogatása az elmúlt években megint fontos terepe lett a gazdaságpolitikának. A napi sajtó optikája azonban csalóka: nem vadonatúj fejleményről van szó. A redisztribúció végigkísérte a gazdasági átalakulást. A cikk az ezredfordulón elindult újabb hullám egyik megkülönböztető jellemzőjét, a hazai magánvállalkozások középpontba állítását vizsgálja, bemutatva a változatos módszereket, a háttérüket adó ideológiákat és a mozgatórugókat. Az elemzés szerint az újraelosztás ténye és alapvető motivációja független a hivatalban lévő kormányok politikai színezetétől, legfeljebb a megközelítések változnak. A hazai magánvállalkozások támogatása a közvetlen politikai célokat nézve kudarc, szociológiai szempontból a régi, tervgazdaságból ismert attitűdöket erősíti. Egyértelműen kedvező gazdasági hatásokat sem sikerült kimutatni, de ezek esélye függ az újraelosztás módszerétől is. A cikk végkövetkeztetése az, hogy a legjobb támogatás a támogatások csökkentése, s helyettük az általános gazdálkodási feltételeknek az üzleti szereplők számára kedvező változtatása.¹

Az átalakulás első évtizedében a gazdaságon belüli redisztribúció² iránya többször, lényegében a kormányváltásokkal együtt módosult. Leegyszerűsítve, 1990 és 1994 között az állami vállalatok és bankok egyedi és csoportos megmentése, a következő szakaszban a külföldi cégek támogatása volt a legfontosabb. Azt gondolhatnánk, hogy a szerkezetátalakítás és privatizáció nagy részének lezárultával, a sikeres pénzügyi stabilizáció után az újraelosztás visszahúzódik. A régi állami vállalatokat felszámolták vagy megmentették, többségüket eladták. Az új tulajdonosok mind a vásárláshoz, mind a működtetéshez kaptak kedvezményeket, amelyek meghatározott időre szóltak. Így az állami támogatások fokozatosan, de határozottan csökkenhetnek.

Ennek a feltételezésnek ellentmond azonban, hogy a gyorsuló növekedés idején az államkassza helyzete már kevésbé korlátozta az újraelosztást. Az 1990-es évtized végén jelentkeztek preferenciákért a korábban háttérbe szorult csoportok. Az uniós csatlakozás előkészítése is folyamatosan napirenden tartja a redisztribúciót - a belépést megelőző felzárkóztatás követelése és a közösségi források ígérete miatt.

Az 1998-at követő kormányzati periódus sajátos vonása az, hogy az állami vállalatok és a külföldi befektetők támogatásának fenntartása mellett ismét meghirdette az „esélyegyenlőséget a hazai vállalkozóknak!” jelszavát. (Az irányzat először 1993-94-ben jelentkezett, akkor főként a hazai tulajdonosi középosztály megteremtéseként, a privatizációs részvétel megkönnyítésével.) A politikai szóhasználatban a „hazai vállalkozás” nem a Magyarországon bejegyzett, hanem a magyar tulajdonban lévő céget jelöli. Mivel ezek – a még állami kézben lévőktől eltekintve - csak kivételesen nagyvállalatok,³ a csoport támogatása sokszor összefonódott a kis-és középvállalatok kedvezményben részesítésével.

A konkrétumokat nagyvonalúan mellőző 1998-as kormányprogram a gyors növekedés jegyében minden nagyobb vállalatcsoportnak ígért valamit.⁴ A részletesebb gazdasági jövőkép azonban már határozottan a magyar cégek támogatása mellett tette le a voksot, fordulatot hirdetve a közgazdasági gondolkodásban és az állami szerepvállalásban is.

¹ A cikk a szerző megjelenés előtt álló könyvének (Voszka 2003) egyik fejezete alapján készült.

² Az elhatárolás a szociális újraelosztást – például nyugdíj, egészségügy, családtámogatás – rekeszti ki az elemzés köréből.

³ Az árbevétel alapján legnagyobb száz vállalat közül az ezredfordulón legfeljebb négy-öt volt többségi magyar magántulajdonban (Figyelő 2001 alapján).

Az etatista tervezdélködés időszaka után „A 90-es évtizedben átestünk a ló másik oldalára, mert egy sor olyan tevékenységet is a piacokra bízunk, amelyeket azok nem tudnak hatékonyan ellátni.” Újraelosztás mindenképpen létezik – állítják –, és az állam hatékonyabb redisztribútor, mint „a vállalkozói dörzsöltség.” Nem hagynak kétséget az átcsoportosítás fő irányáról sem: „Továbbra is számítunk a külföldi tőke gazdasági jelenlétére, azonban a hazai vállalkozók – mind a kicsik, mind a nagyok – erősítését a legfontosabbnak tartjuk.”⁵

A hazai vállalkozások előnyben részesítésének új formája ebben a periódusban az állami piac-teremtés és ennek nyomán új piaci szereplők életre segítése lett. Emellett a kis és közepes vállalatok korábbi támogatásai kiterjedtek, és korábban nem alkalmazott konstrukciók is megjelentek.

Új szereplők teremtése

Az esélyegyenlőség javításának 1998-tól kezdve fontos eszköze az állami tőkebefektetés, az állami megrendelés és a hozzájuk kapcsolt kedvezményes hitel. A cégek viszonylag szűk körét érintő módszer főszereplőjévé a különleges állami pénzügy, a Magyar Fejlesztési Bank (MFB) vált.

Az 1991-ben eredetileg állami vállalatok reorganizációjára létrehozott pénzügy az évtized végétől új cégek alapításokhoz és magánvállalkozások tőkeemeléséhez is hozzájárult. Ezeket a vásárlásokat jórészt a kormányzat szorgalmazta, „stratégiai jelentőségük” miatt.⁶

A bank közös vállalatot alapított a Magyar Postával a gyors, titkosított adatátvitelt lehetővé tevő Tetra rendszer kiépítésére, részvényese a lett az őrző-védő Defend Kft-nek, investált a Diákhitel Rt-be és az „üzletileg ígéretes” futballklubba is.

Az MFB tulajdonszerzése után a Defend Kft gyors növekedésnek indult, főként állami intézmények és nagyvállalatok megrendelése nyomán.⁷ A Fejlesztési Bank társtulajdonosi szerepe segítette egy cégbirodalom alapjainak lerakásában a Magyar Postát, amely érdekeltséget szerzett a Defendben és a Tetra-rendszerben, megvett egy utazási kft-t, és biztosító társaságot alapított.⁸ A Posta lényegében ingyen megszerezte a nem sokkal korábban konszolidált-visszaállamosított Postabankot, amely kizárólagos jogot kapott a diákhitel folyósításra és a kapcsolódó számlák vezetésére.

A kisebb cégeken kívül az MFB tulajdona lett a sztrádaberuházásokért felelős Nemzeti Autópálya Rt is. Az állami megrendelés piacteremtő és az érintetteket izmosító hatása az autópályák építésnél volt a leglátványosabb.

A többszáz-milliárdos beruházásnál a kormányzat eltekintett a versenyztetéstől, először az építkezés gyorsítása, később – amikor nem lehetett tagadni, hogy a zárt ajtók mögötti egyezkedés tovább húzódott, mint bármilyen nyilvános tender – a magyar vállalkozók előnyben részesítésére hivatkozva: „lehesen fővállalkozó a saját hazájában.”⁹ Erre formálisan az adott lehetőséget, hogy az építkezést a nem közvetlenül közpénz, hanem az MFB kötvénykibocsátása és hitelevétele finanszírozza.¹⁰ Noha a korábbi közbeszerzési eljárások kritikája nem megalapozatlan, mert az oligopolisztikus szerkezet miatt korántsem zárható ki a többségükben külföldi cégek egymás közti piacfelosztása, jobb eredményeket az új módszer sem hozott. Az árak az inflációval korrigálva egyharmaddal haladták meg a korábbiakat, 2002 elején pedig megduplázódtak.¹¹

Az autópálya építésre 2000 tavaszán a Vegyépser-Betonút konzorcium kapott megbízást, annak

⁴ Az új évezred... (1998) 11. és 16. oldal

⁵ Fidesz MPP (1998) 102, 113, 103. oldal. A dokumentumot a Privatizációs Kutatóintézet fogalmazta meg, amelynek vezetője, Matolcsy György később gazdasági miniszterként a Széchenyi Terv fő jelelőse lett.

⁶ Római (2001b)

⁷ A megrendelők között az adóhivatal, a Magyar Posta és a Postabank, a Szerencsejáték Rt., a MOL, az OTP és a Bizományi Áruház is szerepelt (Rádi 2002).

⁸ Fahidi (2002), Farkas Z. (2002), Várkonyi (2001a)

⁹ Autópályák... (2002)

ellenére, hogy hasonló munkát korábban egyikük sem végzett – míg több más, tisztán hazai tulajdonban lévő cégnek voltak ilyen tapasztalatai.¹² A megrendelések értéke 2002 elejéig elérte a 300 milliárd forintot, és a parlamenti választások előtt még további 200 milliárdos szerződés aláírását tervezték.¹³ A források nagyobb része a Vegyészern futott keresztül. A korábban 10-20 milliárdos árbevétellel dolgozó, 1999-ben a csôdhelyzetből az MFB egymilliárdos kötvénygaranciájával kimentett vállalkozás bevétele 2001-ben 94 milliárdra ugrott, nyeresége pedig megötszöröződve hat milliárdhoz közelített. A cég 2000-ben a nagyvállalatok listáján 69 helyet ugrott előre.¹⁴ Ezzel a háttérrel a Vegyészern és tulajdonosainak több vállalkozása gyors terjeszkedésbe kezdett.¹⁵

Az állami megrendelések kisebb léptékű, de szintén szerteágazó cégcsoportokra kiterjedő hatása néhány más területen is jelentkezett.

Erre építhetett a Happy End Kft, amely a tulajdonosokhoz kapcsolódó szép magyar nevű vállalkozásokkal – mint a D.K. Waltson, a Go Ahead, a Dominium'64, a MERT és a Pentaton Kft. – együtt az 1999 és 2001 között állami ünnepekre és kormányzati kommunikációra költött tízmilliárd forint mintegy kilencven százalékát kapta. A megbízások költségeinek ötödét vállalkozói díjként kasszírozó Happy End árbevétele 2000-ben hétszeresére, 3,1 milliárd forintra nőtt.¹⁶ Állami piacteremtést jelent továbbá a repülőtér külföldi céggel kötött üzemeltetési szerződésének egyoldalú felmondása és egy miniszteri rendelettel kijelölt magyar vállalkozás megbízása. Korábban nem látott és az érintett terület állami támogatásának zömét lekötő lehetőségekhez és pénzekhez jutott néhány kiemelt kulturális létesítmény és alkotógárda, főként a színház- és filmművészetben. A nem közvetlenül kormányzati, hanem állami vállalati megrendelésekhez kapcsolódó ügyekről a közvélemény csak akkor szerzett tudomást, ha azok közvetlenül érintették a politikusok családi-baráti körét.¹⁷

A befektetésekhez és állami megrendelésekhez sokszor további kedvezményes finanszírozás társult, amit az új MFB-törvény megkönnyített: megengedte a nyereség nélküli működést és a szokásosnál nagyobb kockázat vállalását, különösen a saját vállalatok és más állami cégek hitelezésénél, miközben az MFB mögött készfizető kezesként az államkassza áll.¹⁸ Ezek a feltételek nemcsak a pénzintézetek közötti versenyt torzítják, államilag teremtett monopóliumokkal és megkülönböztetett lehetőségekkel ruházva fel a fejlesztési bankot¹⁹, hanem a kedvezményezett cégeknek is behozhatatlan előnyt adnak. Az MFB egyszerre lehet tartósan egy vállalkozás részvényese, hitelezője vagy garanciavállalója, termékeinek megrendelője, sőt eladhatja a társaságot úgy, hogy a vevőnek kedvezményes kölcsönt ad először a vásárláshoz, majd a működtetéshez. Az utóbbi eseteket olyan visszaállamosítások vagy vállalatátvételek alapozták meg, amelyek célja a későbbi privatizáció volt (Bizományi Áruház, Balatoni Hajózási Vállalat, 12 állami gazdaság, Bábolna²⁰). A bank tulajdonosi szerepe ugyanis megkönnyítette az eladások sajátos formáját, az

¹⁰ A közbeszerzés hiánya miatt az ingyenes és olcsó nemzetközi forrásokról is le kellett mondani. Az eljárást az Állami Számvevőszék is kifogásolta, a kirekesztett versenytársak pedig bíróságon megtámadták (Ferencz 2002, Római 2002b).

¹¹ Római (2002a), Féderer-Római (2002), Mink (2002d)

¹² Római (2001a)

¹³ Féderer-Római (2002)

¹⁴ Féderer-Római (2002), Figyelő (2001)

¹⁵ Megvették az Ipari Szövetkezeti Holding egy részét, az MFB által korábban visszaállamosított Bizományi Áruház nagyobbik pakettjét, a magasépítéssel foglalkozó Alba Regia Építő Vállalkozó Holdíngot, érdeklődtek a Lurly Ház bevásárló központ, valamint két újság iránt, és sajtóhírek szerint milliárdos ingatlanvagyonot halmoztak fel (A Vegyészerné...2002, Mink 2002c, Mihálovics 2002b, H.Z. 2002).

¹⁶ Haszán-Kéri J. (2002)

¹⁷ Például a Dunaferr dolomit szállításra kötött szerződésének újratárgyalása (Cseri-Pekarek 2001, Hunyor 2001).

¹⁸ A törvény előképe a másik sajátos pénzintézet, a külkereskedelemre szakosodott Eximbank szabályozása: a költségvetési kapcsolatok és a kihelyezési előírások hasonlóak, de az MFB-nek megszabott mértékek még lazábbak (2001. évi XX. törvény, különösen az 5. és 8. §).

¹⁹ A Gazdasági Versenyhivatal is szóvá tette, hogy az MFB-törvény sérti a bankpiaci versenyt, és átláthatatlanná teszi a támogatások elosztását (GVH 2001).

előre kiszemelt befektetőket előnyben részesítését. Az MFB-re ugyanis nem vonatkozott a nyilvános versenyeztetést előíró privatizációs törvény.

A tulajdonosi és megrendelői szerep összefonódására példa az autópálya építés. A teljes spektrumot a nevezetessé vált 12 állami gazdaság kezelése mutatja. Az ÁPV Rt.-től átvett cégek privatizálásához az MFB 13 milliárd forint kölcsönt nyújtott a gazdaság alkalmazottai által alapított befektetési társaságoknak. Az alkalmazottak közé számítottak az éppen azelőtt megváltozott összetételű igazgatóságok és felügyelő bizottságok tagjai, akik sajtóértesülések szerint valamilyen szálon kapcsolódtak a kormánypártokhoz, és jelentős súllyal szerepeltek a vevő társaságok tagjai között.²¹ A húsz évre, két év türelmi idővel adott privatizációs hitelt az eladás után további 17 milliárdos, még olcsóbb kölcsön fejelte meg.²² A 12-ek közül három dunántúli gazdaság pályázatot nélkül, ugyancsak kedvezményes MFB-hitellel vehetett meg egy – igaz, gyengélkedő – konzervgyárat, s ennek működtetéséhez még kétmilliárdos kölcsönt kaptak.²³ Mások egy felszámolás alá került, de ígéretes tejipari vállalat megszerzésére pályáztak, szintén a Bank kölcsönével.²⁴ Mindannyiuk számára további kedvezmény a tartós, tíz helyett ötven évre szóló földbérlet, ami automatikusan mentesíti őket a terület gyors eladása alól.²⁵

A nagyobb kockázatvállalási lehetőséggel élve a pénzügyet olyan állami és magánvállalatoknak is adott sok tízmilliárdnyi kölcsönt vagy garanciát,²⁶ amelyeket a kereskedelmi bankok elutasítottak volna. Ez akkor is állami kedvezményt jelentene, ha a feltételek nem különböznek a szokásos pénzügyi kondícióktól – ám szinte kivétel nélkül kedvezményes hitelekről volt szó.

A tetemes kiadásokat a bank először az ÁPV Rt.-n átcsatornázott tőkeemelésből, 2001 és 2002 tavasza között pedig mintegy 300 milliárdnyi hitelfelvételből és kötvénykibocsátásból finanszírozta, amelyek mögött nemcsak automatikus, hanem sokszor ingyen kapott állami kezesség állt.²⁷

A költségvetés által vállalt összes garancia 2000-ben hetven, majd 2001-ben nyolcvan százalékkal nőtt, a tényleges kifizetés pedig 2001-ben a szokásos értéknek több mint tízszerese, 114 milliárd forint volt. E tételek jelentős része az MFB-hez kapcsolódik.²⁸ A kétéves költségvetésben szereplő előirányzatnál lényegesen magasabb vállalást és kifizetést részben az MFB-nek adott garanciák elkülönítésével, részben a zárszámadás keretében végrehajtott módosításokkal rendezték.²⁹ A túlköltekezés utólagos parlamenti jóváhagyása – ami egyébként már az előző kormányzati ciklusban sem volt ismeretlen – más esetekre is alkalmazott eljárás lett.³⁰ Az MFB-nek a Postabankhoz hasonló költségű konszolidációját azonban később nem lehetett megkerülni. Az új kormány a jól bevált módszerhez folyamodott: az év végén a 2002-es költségvetésbe söpörte be ezt a nagy tételt is, jórészt adósságvállalás címén.³¹

A vállalati sikerek egy része éppen a szoros politika-függőség miatt tiszavirág életűnek

²⁰ Az MFB tulajdonos lett sok más agrárgazdaságban is úgynevezett külső üzletrészek, „a szervezetek felelőtlen gazdálkodása” miatt leértékelődött részesedések megvásárlásával. Itt a közvetlen cél nem a továbbadás, hanem az üzletrész tulajdonosok megnyerése volt, bár az akció –valószínűleg tetemes, övenmilliárd körüli veszteséggel (A kancellária...2002, Tamás 2002a, Kelemen 2002b) – valószínűleg privatizációba torkollik.

²¹ Megkezdődik...(2001), Kelemen (2002a), Ferenczy (2002)

²² Kelemen (2002d)

²³ Tamás (2002c), Török T. (2002)

²⁴ Vitéz F. (2002a). A tucatszi állami gazdaság értékesítésének sikerén felbuzdulva döntött a kormány a sok milliárddal támogatott Bábolna Rt. átadásáról és hasonló típusú eladásáról (Tamás 2002b), de erre a kormányváltás előtt már nem került sor.

²⁵ Tamás (2002d, e)

²⁶ A legnagyobb tétel az autópálya építéshez 2001-ben vállalt 180 milliárdos garancia (Az NA Rt...2002), de ide tartozik a Malév és agrárcégek, a családi gazdaságok vagy a Parragh Rt. is. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnökének komoly likviditási gondokkal küzdő cége úgy kapott 80 millió forintos kölcsönt, hogy a kollaterálisként szolgáló, eladott ingatlan helyett az MFB a banki gyakorlatban szokatlan módon elfogadta az árukeszletet és a tulajdonos életbiztosítását fedezetként (Mink 2002b).

²⁷ Ez az MFB-nek évente milliárdos nagyságrendű megtakarítást jelentett, lásd E.P.P.-VI.(2001), Várkonyi (2001b).

²⁸ Egy másik nagyobb tétel a Reorg Apport kötvénykibocsátásához adott 44 milliárdos kezesség beváltása, ami a Postabank konszolidációjának része (Várkonyi 2001b).

²⁹ Várkonyi (2001c)

bizonyult akkor is, ha maguk a módszerek nem tűntek el teljesen. A kormányváltás – a verseny tisztaságának megsértésére is hivatkozva – sokszor az állami megrendelés, sőt a tőke visszavonásával jár. Csakhogy az elosztott közpénzek ezzel nem térülnek vissza, és a régi szereplőket újak válthatják fel.

A 2002-es választások után a Defend piacai összezsugorodtak, az új kormányzat felülvizsgálta a Tetra-rendszer egész koncepcióját, meghirdette a Postabank privatizációját, megszüntette a diákhitel-monopóliumot, némi hezitálás után közbeszerzéssel választotta ki az autópálya-építőket, másoknak adta át a kormányzati kommunikációt, felülvizsgálta a kulturális finanszírozás kedvezményezettjeit és részben módszereit is. A Vegyépszer viszont fővállalkozói tapasztalataira építve talpon maradhatott – sőt 2003-ban újabb útépitési tendert is nyert. Általában nem rendültek meg a kedvezményes kölcsönökkel támogatott cégek, köztük az állami gazdaságok sem.

Az MFB redisztribúciós szerepe a költségvetési törvény megkerülését, a Parlament ellenőrzésének kiküszöbölését és általában a külső kontroll korlátozását jelenti. A közpénzek egy része – a felsorolt tételek alapján, az ÁPV Rt-vel együtt legalább 600 milliárd forint, azaz a nemzeti termék négy-öt százaléka – eltűnt a nyilvánosság szeme elől.³² A széles körnek – családi gazdaságoknak, diákoknak - adott juttatás ennek az újraelosztásnak csak kis hányadát adta. A nagy pénzek és nagy kedvezmények viszonylag szűk körre összpontosultak, verseny, világos kiválasztási kritériumok, időbeli korlátok és szankciók nélkül.

A felzárkóztatás szélesebb körei

Miközben az állami befektetés és megrendelés, legalábbis annak napvilágra került része viszonylag keveseknek osztott nagy és más módon behozhatatlan előnyöket, a kedvezményes hitelek és ingyen pénzek csatornáit sokkal több magyar tulajdonban lévő cég számára nyíltak meg. A tovább vitt és új konstrukciók zöme a kicsi és közepes vállalkozások támogatásához kapcsolódott.

A kis-és középvállalatok fejlődését már az 1990-es évek elejétől sokfajta kedvezmény és széles intézményrendszer szolgálta.³³ Kedvezményes hitelt lehetett kapni kis cégek indításához és a privatizációs vagyonszerzéshez, beruházásokhoz és forgóeszköz-finanszírozáshoz, sokszor állami garanciával. (Közülük a legismertebb a Start-, az Egzisztencia- és a mikrohitel.) Ezeket a formákat már korábban is kiegészítették vissza nem térítendő támogatások. A költségvetésből feltöltött alapok gazdaság- és kereskedelemfejlesztési, munkaerő-piaci és regionális célokra adtak kamatmentes hitel mellett ingyen juttatást is. 1998-ban a kormány – az uniós csatlakozásra is készülve – határozatot hozott a kis cégek fejlesztésének középtávú stratégiájáról, majd egy évvel később megszületett a kis-és középvállalkozásokról szóló törvény.³⁴ Ennek gerince – az érintett vállalati kör pontos, az Európában használt kategorizáláshoz igazított definícióján kívül – az elkülönített állami célleírányzat létrehozása volt. Az új kassza első évben, 2001-ben már 17 milliárd forinttal gazdálkodott.³⁵

A 2002-es parlamenti választások közeledtével a kisebb cégeknek adott kedvezmények összességére megnőtt, és új formák is megjelentek.

A kisvállalkozói beruházási adókedvezmény – az adóalap csökkentésének mértéke - tízmillió forintról 2001 őszen emelkedett harmincmillióra.³⁶ A több mint kéttucatnyi hitelkonstrukció³⁷ legnépszerűbbike, a döntően fejlesztésekhez igényelhető mikrohitel 1,3 millió forintos értékhatára

³⁰ Így engedték el az ÁPV Rt. tervezett befizetéseit és töltötték fel tartalékalapját, ami 2000-ben és 2001-ben is százmilliárdos nagyságrendű terhet jelentett az államkasszának (Bednárík-Várkonyi 2001 és Várkonyi 2001a, Voszka 2001).

³¹ Pénzügyminisztérium (2003) 31. oldal

³² Mindez a költségvetés kiadásainak nagyságrendjét is követhetlenné teszi, amit nemzetközi szervezetek nyilvánosan is kifogásoltak (Blahó 2001).

³³ Román Zoltán már 1992-ben ezt írta a KKV-k támogatásáról: „Ahhoz, túlságosan sok konstrukció van érvényben, hogy ezeket részleteiben is bemutassuk” (i.m. 143. oldal).

³⁴ 1161/1998 (XII.17) és 1999. évi XCV törvény.

2000-ben három, majd 2001-ben hatmillióra nôtt, és nagyobb lett a forgóeszköz-finanszírozásra használható rész is. A kölcsönt kezdetben tíz, majd százmillió forintos, 2002 márciusától 200 millió forintos árbevételig lehetett felvenni, a futamidô három helyett öt év lett, a jegybanki alapkamatot pedig felére lehetett csökkenteni a Széchenyi Tervbôl kiutalt támogatással. 1992 és 1999 között évente 1,6-2,2 milliárd, összesen több mint tízmilliárd forintnyi mikrohitelt kapott majdnem 15 ezer vállalkozó. 2000-ben a felvett kölcsön megközelítette e hárommilliárdot, a következô évben – tehát még az újabb könnyítések bevezetése elôtt – 6,5 milliárdra ugrott.³⁸ Az agráriumban is megjelentek új támogatási formák, például a családi gazdaságoknak adott kölcsön (2002 áprilisáig 1300 kérelemre 37 milliárd forintot ítélték meg.³⁹)

2001. végén a kormány új kedvezményes hitelkonstrukciót hirdetett meg, a Széchenyi-kártyát, amivel a vállalkozók és magyar többségi tulajdonú cégek gyorsan, támogatott kamattal vehetnek fel évente ötszázezer-egymillió forint kölcsönt forgóeszközre, ötven százalékos állami garancia mellett.⁴⁰

Az ezredfordulón megnôtt a kisvállalati kölcsönök mögött álló Hitelgarancia Rt. aktivitása is. A szervezet 1992 és 1997 között összesen 22,4 milliárd forintnyi kezességet vállalt 2300 ügylethez.⁴¹ A szerzôdések száma 2001-ben megközelítette a hétezeret. A garanciák összege az 1999-es harmincmilliárdról 2000-ben 74, a következô évben 87 milliárdra emelkedett.⁴² 1999-2000-ben hét regionális garanciaszövetkezet alakult állami részvétellel, az ötmillió forint alatti hitelek viszontgarantálására.⁴³

A kis cégek tőkehiányának enyhítését, a növekedési pályára állítást szolgálják világszerte a kockázattőke-társaságok. A viszonylag fejlett magyar piacon a befektetések inkább a közepes és nagyobb cégeket célozzák meg, beleértve a nagy szerepet játszó állami tulajdonban lévô társaságokat is, amelyeknek működési tapasztalatai nem egyértelműen kedvezôek.⁴⁴

Az állami háterû kockázati tőke alapok fontos szereplői a Regionális Fejlesztési Társaságok.⁴⁵ Az összefogásukra létrehozott Regionális Fejlesztési Holding (RFH) Rt. tulajdonos lett a beszállítói kapcsolatok erősítését szolgáló, 2002 tavaszán alapított befektetô cégben is. (Néhány hónappal később egy informatikai alapot is felállítottak.) Az RFH társaságai 2001-ben mintegy hárommilliárd forintnyi tőkét helyeztek ki, részben hitelként, kisebb vállalkozásokhoz.⁴⁶ Kifejezetten az utóbbi csoport finanszírozására hozta létre 2001-ben a gazdasági tárca és 11 kereskedelmi bank 3,4 milliárd forintos alaptőkével a Kisvállalkozás-fejlesztô Pénzügyi Rt-t.

A kis- és középvállalkozások támogatásának kezdettôl sokrétû eszköztára az évek során annyira bonyolulttá vált, hogy az érintettek eligazodásának segítésére a gazdasági tárca külön „for-

³⁵ A kis cégek ezen kívül még 12 címzett állami forrásból kérhettek ingyenes juttatást (Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet 2001 132-151. oldal).

³⁶ 2001-ben 46 ezer vállalkozó 83 milliárd forintnyi beruházást számolt el az eredmény terhére (azaz mintegy 15 milliárd forint társasági adót takarított meg), a beruházási hitelek kamatának negyven százalékára kérhető adókedvezményt pedig közel háromezer cég vette igénybe, egymilliórdos összegben (A Magyar Köztársaság Kormánya 2002. 25-26. oldal).

³⁷ A Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet alapos és informatív éves jelentései közül az 1998-as kiadvány 28 kedvezményes hitelfajtaát ismerteti, a beleértve a privatizációhoz kapcsolódó és külföldi finanszírozású kölcsönöket is. (i.m. 261-275. oldal).

³⁸ Mihálovits (2002a). Így 2002 végéig 21 ezer vállalkozó kapott körülbelül harmincmilliárd forint mikrohitelt.

³⁹ Kelemen (2002c). Sok szempontból hasonló a diákhitel és a lakástámogatás új rendszere, ezek azonban végképp kívül esnek a vizsgált területen.

⁴⁰ Szabó (2002), Mink (2002.a). A kártya csak 2002 ôszétôl működik.

⁴¹ Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet (1998) 234. oldal

⁴² A ténylegesen beváltott kezesség aránya csekély, 2001-ben csak 3,6 milliárd forint volt (A Magyar Köztársaság Kormánya 2002. 38-39. oldal).

⁴³ A szövetkezetek csak az alaptőke feltöltése után, 2001. végén kaptak működési engedélyt, de a konstrukció átalakítása azóta is napirenden van. Az egyik fő gond, hogy a tőke döntô részét a gazdasági tárca fektette be, de a szövetkezeti alapelv az egy tag –egy szavazat.

⁴⁴ A piac jellegzetességeirôl lásd részletesen Karsai J. (1998), (1999), (2002) és Ludányi (2001)

⁴⁵ 1995 és 1998 között a fôtulajdonos MFB-vel együtt ezek a társaságok adták az összes kockázati tőke ügylet negyven százalékát, értékben nézve pedig a harmadát (Karsai J. 1999).

rástérképet” jelentetett meg. A gazdagodó eszköztárhoz fokozatosan differenciálódó intézményrendszer társult. Az alapítványokon, kamarákon és érdekképviselőken kívül 1998-ban 8, három évvel később már 17 szervezet foglalkozott a kisebb cégek támogatásával.⁴⁷ Ekkor már a gazdasági tárca három közhasznú társasága is birkózott az egyre sokasodó munkával.

Az ezredfordulótól a korábban is létező formák értékhatárainak és kedvezményeinek növelése, valamint új intézményi keretek kialakítása mellett a támogatások bővítésének legfontosabb útja a Széchenyi Terv lett.

„A gazdasági korszakváltás programja”

A 2000 elejétől előkészített, majd egy évvel később átfogó nemzeti fejlesztési programként hivatalosan is elindított Széchenyi Terv a nem intézményesített támogatási formák számát szaporította. A programról sem országgyűlési, sem a kormánydokumentum nem határozott, csak a gazdasági miniszter hozott rendeletet a tárca hatáskörébe tartozó vállalkozási célleírányzatok felhasználásának részletesebb szabályairól.⁴⁸ Ráadásul a Terv sok korábban is létező központi alap- és nagyberuházás – így az autópálya-építés – egy csomagba integrálására épített, és a kereteket többször tágították. Ezért a határokat a legegyszerűbb dimenziók mentén sem könnyű meghúzni.

A Széchenyi Terv tömegkommunikációban megjelenő formája új gazdaságfilozófiát hirdetett, amely a „túlzón liberális”⁴⁹ felfogással szemben nyíltan vállalta az állam gazdaságfejlesztő szerepének erősítését és a kínálat növelésével szemben a kereslet élénkítését.

A főfelelős gazdasági miniszternek az ideológiát lendületesen és közérthetően – bár csak utólag – összefoglaló könyve történelmi előképként a Roosevelti New Dealre és Erhard német gazdasági csodájára hivatkozik. A „terv” szó használata fontos, „...tudatos üzenet volt, amit mindenki értett: a piaci szereplők és az állam intézményei együtt, összefogva kívánnak egy közösen létrehozott stratégiával előremenni.”⁵⁰ A terv és a piac összehangolásának Magyarországon több mint harminc éve ismerős jelszavát persze a fősodorba illeszkedve korszerűbben, az állami-üzleti együttműködés (private-public partnership) névvel is lehet illetni.⁵¹ Az állam „lényeges gazdasági szereplővé emelése” és a fogyasztásra építő növekedés⁵² valóban fordulópont - a szerző szavával: áttörés - a megelőző évtizednek a termelésre és az exportra összpontosító, az állam visszahúzóódását legalább a deklarációkban következetesen hangoztató irányzatával szemben, és fordulat az 1998-ban meghirdetett kormányprogramhoz viszonyítva is.

A „megindult növekedés bázisának szélesítését és mélyítését” szolgáló program hét kiemelt célja közül öt pontosan illeszkedett az Európai Unió támogatási rendszeréhez. (A regionális célt négy horizontális, vagyis az állami támogatások általános tiltása alól mentességet élvező program, a kutatás-fejlesztés és az információs társadalom erősítése, a vállalkozásélénkítés részként felfogható kis- és középvállalat fejlesztés, valamint a turizmus egészítette ki). Ehhez járult az autópálya- és lakásépítés.

„A Széchenyi Terv egy igazi kisvállalkozás-fejlesztési program, ... a magyar tulajdonú vállalkozások feltőkésítési programja” - írta a tervet elindító gazdasági miniszter.⁵³ A kedvezményezett

⁴⁶ A Magyar Köztársaság Kormánya (2002) 12. oldal

⁴⁷ Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet (1998), (2001)

⁴⁸ 1/2001. (I.5.) GM rendelet. Az újraelosztás nagy csomagjai közül nem intézményesített forma volt korábban a sok százmilliárdot felemésztő konszolidációs hullámok zöme is.

⁴⁹ Matolcsy (2002) 50. oldal

⁵⁰ U.o. 20. oldal. Az átfogó gazdasági tervezés az olvasók többségében inkább a tervutasítás (tervlembontás) képét idézi fel, nem pedig a „tervfejlőssztését” - hacsak nem olvasták annak idején Bauer Tamás könyvét.

⁵¹ U.o. 107. oldal. Európában, mint mindenek, a PPP-nek is szigorú szabályai vannak. A Széchenyi Terv nagy része ettől elvileg is eltér. A módszer kodifikációja Magyarországon csak 2003-ban kezdődött el.

⁵² U.o. 200-206. oldal

körbe azonban már az elvek szerint sem csak kicsi, magyar cégek tartoztak, a gyakorlat pedig még sokszínűbb lett.

Támogatást minden belföldi székhelyű cég és vállalkozó kérhetett, ezen kívül magánszemélyek és nem gazdálkodó szervezetek, például önkormányzatok, egyházak is. Sokaknak szólt-e a program? Ebben a kiindulópontok is ellentmondásosak voltak. A ténylegesen kiutalt támogatásokból pedig nagy és külföldi tulajdonban lévő társaságok is jócskán részesültek.

„...nem a kevés legjobb, hanem a sok ígéretes és szükséges támogatása állt a Széchenyi Terv középpontjában.” Néhány oldallal tovább lapozva viszont a szétaprózás hátrányairól olvashatunk: „Ne kicsi és visszafizetendő pénzeket adjunk..., hanem adjunk nagy pénzt, és ne is kérjük vissza.”⁵⁴ A turizmusban, gyógyfürdők és utak építésében a felső határ egymilliárd forint volt.⁵⁵ A feldolgozóiparban eleinte kétszázmillió forintban maximálták a felvehető támogatást, de később már 500 milliót is lehetett szerezni.⁵⁶ Egy 2001. októberi pillanatképfelvétel szerint a nyertesek 11 százaléka külföldi tulajdonú cég volt, és nekik jutott a támogatás harmada.⁵⁷ A pályázaton elnyerhető legnagyobb összegeket olyan cégek kapták, mint az Audi, a General Electric, a Samsung és az Elcoteq.

2002 tavaszán a gazdasági tárca összesítése arról számolt be, hogy a támogatások kétharmadát gazdasági társaságok, majdnem egyharmadát önkormányzatok, négy százalékát pedig egyházak nyerték, és a sikeres pályázók fele egymillió forintnál kisebb összeghez jutott. Matolcsy szerint a nyertesek kilencven százaléka belföldi volt, és kétharmaduk ötmillió forintnál kevesebb pénzt kapott.⁵⁸ A hazaiak számszerű túlsúlya nyilvánvalóan a magánszemélyek és önkormányzatok részvételén alapult, de ők csak kis összegekkel részesedtek.

A kormányváltást követő előterjesztés szerint a 2001-ben és 2002-ben a gazdasági minisztérium által elosztott támogatásoknak csak 45 százalékát kapták vállalkozók, a kis- és középvállalatoknak egyharmadnyi rész jutott. A program e célcsoport egy százalékánál kisebb részét érte el.⁵⁹ A későbbi, részletes számvetés az elosztott források erős koncentrációját mutatja: 2001-ben a több mint hater nyertes pályázó kétharmada osztozott 2,2 milliárd forinton, az összes támogatás alig három százalékán, míg 22 pályázó majdnem 19 milliárdot kapott. 2002-ben a közel kilencezer nyertes négyötödének egymillió forintnál kevesebb, összesen hárommilliárd forint jutott – a legelső öt részesedése ennél magasabb volt.⁶⁰

Ami az alapvető módszert illeti, az csak annyira új, mint az állami szerepvállalás. Magyarországon a vissza nem térítendő tőkejuttatásnak is régi, a tervgazdaságba visszanyúló hagyományai vannak.⁶¹ De ez az irány megfelel az Európai Unió támogatási gyakorlatának csakúgy, mint a sokféle horizontális cél és a tömeges pályázattalra épülő módszer. (Az utóbbi elemek kifejezetten a csatlakozási felkészülést is szolgálták.⁶²)

A jelentkezés feltétele több alprogramban 25 százaléknyi saját erő mozgósítása volt, ami az „akinek van, annak adatik” elvét hivatott érvényesíteni: „A Terv...azokat segítette, akik már elértek valamit, akiktől sikeres fejlesztéseket lehetett várni.”⁶³ De a szóbeszéd szerint a személyes hozzájárulást sokszor néhány napra kölcsön vett pénz jelentette, több önkormányzat pedig bajba került a források névlegessége vagy más területek megcsapolása miatt.⁶⁴

⁵³ U.o. 126. oldal

⁵⁴ U.o. 52. és 68. oldal

⁵⁵ U.o. 63. oldal

⁵⁶ Demjén Sándor nagyvállalkozó két cége is ekkora összeget nyert (Vitéz F. 2002b). A Gazdasági Minisztérium szakértőinek visszaméltatása szerint a magyar tulajdonban lévő nagyvállalkozások keményen lobbiztak, hogy – mivel ők a kicsiknek és a külföldieknek szánt keretektől is kiharadtak – valamilyen sajátos program keretében kapjanak preferenciákat. A tárca vezetői ehelyett nem zárkóztak el az árfolyamsáv szélesítése és a minimálbér emelése által is sújtott cégek kiségitésétől, de külön konstrukció helyett a Széchenyi Tervből ígértek nekik is forrásokat.

⁵⁷ Sz.B. (2001a, b). Ezek az arányok 2002-ig lényegében változatlanok maradtak (lásd Matolcsy 2002. 126. oldal).

⁵⁸ Gazdasági Minisztérium (2002) és www.gm.hu és Matolcsy (2002) 126. oldal

⁵⁹ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002)

⁶⁰ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003a)

A legnagyobb tételről, az autópálya-építésről a kormány döntött. A többi kérelmet – a személyes rendelkezésre fenntartott, pályázat nélkül elosztott három százalékos, azaz 2001-ben több mint hárommilliárdos miniszteri kereten kívül⁶⁵ – a kormányapparátusok és érdekképviselői szervezetek képviselőiből álló ad hoc bizottságok bírálták el.

Elvileg az a fejlesztés kaphatott támogatást, amely a benyújtott üzleti tervhez kapcsolódó gazdaságossági számítások alapján „nagy valószínűséggel hosszabb távon is életképesnek bizonyul.”⁶⁶ Egyes pályázatokban szerepelt az elbírálás szempontrendszere, de a kritériumok többnyire a Terv fő céljait ismételték, konkrét követelmények és rangsorolás nélkül.⁶⁷ A kiírások „...nem tartalmaztak olyan mérőszámokat, amelyek alapján a pályázat hatásossága, a működtetésével elért eredmények értékelhetők lennének” – írták a minisztériumi szakértők 2003-ban.⁶⁸

A program egyik fő erényeként elindítói a nyilvánosságot és átláthatóságot hirdették.⁶⁹ A pályázatokra valóban bárki jelentkezhetett – de hogy végül milyen alapon választották ki a nyerteseket, azt az esetek többségében utólag is nehéz rekonstruálni. Kis összegekről, illetve az ágazati-területi szempontból pántlikázott pénzekről, úgy tűnik, sokszor érkezési sorrendben döntöttek. Aki megfelelt a kiírások néhány formális követelményének, az kapott támogatást. Az öt legnagyobb alprogramban 2001-ben a pályázók közel nyolcvan százaléka nyert, megkapva a kért összeg 68 százalékát. A következő évben az arányok kétharmadra, illetve egyharmadra csökkentek.⁷⁰

A többi redisztribúciós lépéshez hasonlóan a Széchenyi Tervben is kimutatható a tovaterjedő hatás, amit részben az igénylők gerjesztettek.

A kiterjesztésnek már az indítás módja is kedvezett. A „nyitott tervezés” és a partnerség elvére építve a terv első változatáról véleményt kértek a vállalkozói érdekképviselőktől, önkormányzatoktól, kutatóintézetektől. Több tárca külön programokat – az egészségügy Szent-Györgyi tervét, a mezőgazdaság Széchenyi-agrártervét, a közlekedés Baross-programot, a vízügy Vásárhelyi-programot, az informatika Neumann-tervét – javasolt.⁷¹ A 130 egyéb hozzászólás is „az egyes prioritások tartalmi kérdéseit, valamint a terv programstruktúráját” érintette,⁷² azaz saját területük bevonását szorgalmazták, sokszor a „tervbe akaszzkodás” régről ismert módszerével.⁷³ E javaslatok zöme valamilyen formában be is épült a Széchenyi Tervbe.⁷⁴ A gazdasági tárca 2001-ben „közel száz pályázati felhívást” tett közzé, 2002-ben pedig 88 célt kínáltak fel a jelentkezőknek.⁷⁵

A kormányzat folyamatosan növelte a támogatási kereteket is. A Széchenyi Terv forrásait – egyéb jogszabályi háttér hiányában – elvileg a hatályos költségvetési törvénynek kellett megszabnia. A 2000 végén elfogadott, két évre szóló büdzsé azonban nem is említette a nemzeti programot – amit a céllelőirányzatok jelentősen megnövelt kereteiből finanszíroztak.⁷⁶ A választási kampánytól ösztökélve, a viszonylagos pénzbőséget kihasználva nemcsak újabb és újabb alprogramokat, hanem újabb százmilliárdokat is meghirdettek. A Széchenyi Terv eredetileg 630 milliárd forintot

⁶⁴ Az ingyen pénzt a Széchenyi Terv 2002-es pályázatainak hosszú sorában csak két kamattámogatási konstrukció egészítette ki, amit a mikrohitelhez és a kisvállalkozások fejlesztéseikhez lehetett kérni.

⁶⁵ Matolcsy (2002) 107. oldal

⁶⁶ Gazdasági Minisztérium (2002) és www.gm.hu és Matolcsy (2002) 21. oldal

⁶⁷ Ezek a megoldások nem korlátozódtak a Széchenyi Tervre: a lakásvásárlás és a gazdahitelből megvett föld is sokszor családi-baráti körön belül maradó látszat tranzakció volt.

⁶⁸ Dóra (2002a). Az adat csak a Gazdasági Minisztériumra vonatkozik.

⁶⁹ I/2000 (I.5.) GM rendelet

⁷⁰ Lásd például Gazdasági Minisztérium (2001)

⁷¹ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003b)

⁷² Matolcsy (2002) 107. oldal

⁷³ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003a)

⁷⁴ Karsai G. (2002)

⁷⁵ Gazdasági Minisztérium (2002)

⁷⁶ Bauer (1981) 14. oldal. A módszer lényege, hogy a beruházás – bármilyen alacsony összeggel – bekerüljön a tervbe, s így a megkezdett fejlesztésre hivatkozva később jobb alkupozícióból lehessen küzdeni a folytatásért. Ez a szerző szerint a beruházások szétforgácsoltóságának egyik fontos oka.

irányzott elő két évre, majd a 2001 őszén meghirdették a Széchenyi Plusz további 200 milliárdos csomagját.⁷⁷

Az ingyen pénzek áradásának a parlamenti választások lezárulta sem szabott gátat. A törvényeket nem sértve, de a szokásoktól eltérően a Leköszönő kabinet új döntéseket is hozott. Az agráriumnak adott újabb kedvezmények és a 39 milliárd forintos pótlólagos – és minden bizonnyal beváltandó⁷⁸ - kezességvállalás mellett a Széchenyi Tervet is megtoldották még ötvenmilliárddal és két új, az egészségügyhöz kapcsolódó pályázati céllal.

A Széchenyi Terv gazdasági hatásai

A Széchenyi Tervet elindító kormány értékelései általában a támogatások nagyságával, az érintettek széles körével és a beruházásokra gyakorolt kedvező hatással büszkélkedtek.

Az intézményesítés hiánya, a korábban elindított támogatások és fejlesztések „besöprése,” a keretek többszöri tágtítása, valamint a döntések és folyósítások időbeli távolsága miatt a ráfordítások mértékét nem könnyű becsülni. Erről mindmáig különböző – politikai elfogultságoktól sem mentes - adatok forognak.

Szakértők szerint 2001-ben az összes kiadásból 50-60 milliárd forint volt pótlólagos, korábban még el nem ígért pénz.⁷⁹ A Gazdasági Minisztérium összesítése szerint a tervhez kapcsolódva 2001-ben 118 milliárd forintnyi támogatást ítélték meg.⁸⁰ A program 2002 első negyedében annyi pályázót aktivizált, mint a megelőző évben összesen, és május végéig szétosztott több mint százmilliárd forint sem sokkal maradt el attól.⁸¹ A kormányváltást követő 2002. őszi számvetés ennél kevesebről, két év alatt 188 milliárd forintra szűkült.⁸²

Ha feltételezzük, hogy a program égisze alatt körülbelül 200 milliárd forintot osztottak el,⁸³ akkor úgy látszik, hogy az akciónak nagyobb volt a füstje, mint a lángja: 2000-2001-ben majdnem ugyanennyit fordított az ÁPV Rt. az állami cégek kiegészítésére.⁸⁴ Az elosztott pénz nagysága önmagában, a hatás elemzése nélkül egyébként is kétes mérce, éppen a sugallt állítás ellenkezőjére is utalhat: íme, ennyi milliárdot pazaroltunk el.

A nyertes pályázatok száma – a lakásprogram kivételével – két év alatt körülbelül 21 ezer volt, beleértve az önkormányzatokat és más intézményeket is. Az előző fejezetben felsorakoztatott adatok szerint a vállalkozások az összes támogatásnak a kisebbik részét kapták, a források kevés céghez összpontosultak, a kis- és közepes méretűeknek csak a töredéke jutott pótlólagos forráshoz. A számok alátámasztják a gazdasági tárca 2003-ban írt értékelését: „...a Széchenyi Terv a

⁷⁴ Karsai G. (2002)

⁷⁵ Széchenyi ... (2001) 3. oldal, Vitéz F. (2002b), Matolcsy (2002) 119. oldal) szerint a gazdasági tárca hatvan pályázati területet kezel.

⁷⁶ A program kiadásai külön tételként, az autópálya építés pedig egyáltalán nem szerepelt a 2001-2002-es költségvetésben. A regionális, turizmus- és gazdaságfejlesztési, valamint a kis- és középvállalkozásoknak szóló célelőirányzat együttes (tervezett) összege az 1999-es 15,5 milliárdról 2001-ig majdnem a négyszeresére nőtt, 2002-ben pedig meghaladta a 71 milliárd forintot (Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet 2001) 133. oldal).

⁷⁷ Karsai G. (2002). Más források szerint a minisztériumok költségvetésébe 240 milliárd forintos ráfordítás volt beépítve (Matolcsy 2002. 20. oldal), ami valószínűleg az autópálya nélküli összeg, de nem világos, hogy egy vagy két éves előirányzatról van-e szó.

⁷⁸ A garanciákat foci pályák és sportcsarnokok építése mellett a nyugdíjasok szövetkezeti üzletrészeinek megvásárlására, a közszolgálati televízió, a rádió és Duna Televízió működésére, valamint az olimpia előkészítéséhez adták. A csomagba ezen kívül sok szociális támogatás is beletartozott, lásd összefoglalóan Várkonyi (2002).

⁷⁹ Karsai G. (2002)

⁸⁰ A 2001-es tényleges kifizetés alig több mint a fele lett a zárszámadással megemelt 226 milliárdos keretnek. A gazdasági tárca egyébként a teljes összegnek csak mintegy negyven százalékát kezelte (Vitéz F. 2002b). A többi, valószínűleg jórészt infrastrukturális kiadás eloszlásáról nincsenek összesített adatok.

⁸¹ Mihálovits (2002d)

⁸² Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002). Néhány hónappal később 2001-re 81,5, a következő évre 35,6 milliárdot számoltak, igaz, a lakásprogram nélkül (GKM 2003a).

⁸³ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002b) és Matolcsy (2002) 126. oldal, valószínűleg az autópálya beruházások nélkül.

közhiedelemmel ellentétben alapvetően nem a kisvállalkozások támogatási csatornája volt.keveseknek, illetve kevés kiválasztott vállalkozónak adott sokat, a kiválasztottak pedig nem igazán a kisvállalkozások soraiból kerültek ki.” Az új kabinet hivatalba lépése után a program korábbi főfelelőse is elismerte, hogy a kis- és középvállalkozások fejlesztésében nem sikerült áttörést elérni.⁸⁵

Az eredmények kezdeti kormányzati értékelésében központi szerepet játszó tovaterjedő hatás („mekkora beruházási forrást mozgatott meg egy költségvetési forint?”) számítása bizonytalan alapokon nyugszik. A hivatalosan kalkulált 2,9-es szorzó⁸⁶ ugyanis abból a feltételezésből indul ki, hogy állami közreműködés nélkül ezek a fejlesztések egyáltalán nem valósultak volna meg. Nem lehet tudni, hogy valójában mekkora részüket inspirálta a központi program, illetve mennyi a kedvező lehetőséget kihasználó előrehozott fejlesztés.

A beruházásokra gyakorolt hatás így sem nagy. A dinamika 2001-ben alig haladta meg a három százalékot, ami a megelőző öt év átlagánál lényegesen alacsonyabb. A következő évben a volumenindex megközelítette a hat százalékot, de ennek döntő része nem a vállalkozói, hanem közvetlen állami befektetés volt.⁸⁷ Lehet persze azt mondani, hogy a Széchenyi Terv nélkül a visszaesés még nagyobb lett volna, és igaz, hogy az eredmények egy része késleltetve jelentkezik.

Az állami költségek hatékonyságát az adott esetben azért is nehéz mérni, mert a pályázati kiírások nem rendeltek az egyes célokhoz konkrét, számon kérhető követelményeket. Így lehetetlen összehasonlítani a különböző célkitűzéseket (a lovas turizmust érdemesebb-e támogatni vagy az ipari parkokat?) De még az azonos alprogramokra jelentkező projektek összevetése is bizonytalan. Az elbírálás rendje semmi biztosítékot nem adott arra, hogy a közpénzeket leghatékonyabban felhasználó cégek vagy beruházások kaptak zöld lámpát.⁸⁸ A tényleges hatásokról részletes utóvizsgálatokkal lehetne képet kapni. Ilyen felmérések hiányában csak annyit állíthatunk, hogy a 2001-2002-es támogatási programok világosan mutatják az újraelosztás tovaterjedésének jegyeit, hozzájárultak a példátlanul magas deficit kialakulásához, miközben a versenyképesség javítása sem összességében, sem egy-egy programra vagy cégcsoportra nem bizonyítható.

Nem hiába volt a Széchenyi Terv „titkos,” de utólag már hangosan hirdetett receptjének egyik pontja: „Nem a valóság számít, hanem a látszat: ez a mai kor alaptörvénye.”⁸⁹ A támogatások átfogó csomagba öltöztetése, az elindított beruházásokat gyorsan és gyakran bemutató hírverés a kommunikáció sikere. De az adatok szisztematikus elemzése arra utal, hogy a terv és kapcsolt körei másoknak adtak nagy kedvezményeket és másként, mint ahogy hirdették. Nem a kisvállalkozásokat preferálták, nem teremtettek átlátható versenyfeltételeket, és nem serkentették érezhetően a beruházásokat.

Új ciklus kezdetén: folytonosság és eltolódás

A 2002 nyarán meghirdetett kormányprogramnak már a címe is fordulatot ígért a gazdaságpolitikában. Ennek fontos eleme a fenntartható növekedés feltételeinek helyreállítása, többek között a költségvetési centralizációval és a kiadások párhuzamos csökkentésével, mert „...a jelenlegi szerkezetben a kiadásnövelés anélkül rontja az egyensúlyt, hogy a felzárkózást segítené.” Így a versenyképesség erősítésének fő eszköze nem a központi újraelosztás, hanem éppen az államháztartás súlyának, az adóterheknek a mérséklése, valamint a reálfelértékelődés és az infláció lassítása.

⁸⁵ A központi privatizációs szervezet adatai alapján Voszka (2003) számításai

⁸⁶ Itt „nem volt elég az a másfél év, amit ... a Széchenyi Terv élvezett” (Matolcsy 2002. 60. oldal), „Forronpra” a szerző szerint csak a lakás-és útéptés, valamint a gyógyturizmus jutott.

⁸⁷ Gazdasági Minisztérium (2002). 2001. végén a tárca vezetője még ötszörös „megmozdító hatásról” írt (Széchenyi... 2001 3. oldal), a GM honlapján 2002. nyarán egy másik címszó alatt négyszeres szorzó szerepelt. Ha ezek a számok reálisak, akkor a multiplikatőr egyre csökkent.

⁸⁸ A KSH előzetes adatainak összesítését lásd Pénzügykutató (2002) 151. oldal és (2003) 168. oldal.

⁸⁹ A hatékonysági szelekciós kritériumok hiányát is bírálta 2002 őszén a gazdasági tárca alapos és koncepciózus előterjesztése. (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2002.b).

⁹⁰ U.o. 79. oldal

A redistribúció mérséklését össze kell kapcsolni a támogatási rendszer átalakításával, a célok koncentrálásával, írta a program, de világos prioritásokat – elődeihez hasonlóan – nem határozott meg.⁹⁰

A kormány működésének első évében nem az itt vázolt irányba indult el. A forint erősödésének megakadályozása mellett a külföldi és a hazai vállalkozók és érdekképviselőik fő követelése a társasági, valamint az iparűzési adó mérséklése volt.⁹¹ A bevételek csökkentésének azonban kevés tere maradt,⁹² mert a kabinet gyakorlatilag a támogatások fenntartását-növelését részesítette előnyben. Bár az „ezermilliárdos választási ígéretnek”-nek csak negyede-ötöde, az első és második száz napos programból pedig lényegében semmi nem tartozott a gazdaságon belüli újraelosztás körébe,⁹³ az utóbbi elemek is tovább virágoztak.

Az általánosan alkalmazott koreográfia szerint a kormány először a támogatási programok és keretek változatlan fenntartását ígérte, legfeljebb az eljárásrend kisebb módosításával. Ezután a források kimerülésére hivatkozva elzárta a közpénzek áramlásának néhány csapját, majd meghirdette az alapelvek és intézmények lényeges átalakítását. Végül a régi, részlegesen és felemás módon felülbírált preferenciák mellé újak is felsorakoztak.

A Széchenyi Terv régi-új formája

A folytonosság és eltolódás szindrómáját jól mutatja a választási kampányban központi szerepet játszó Széchenyi Terv. Az új kormány először csak a célok burjánzását és a források felduzzasztását próbálta visszafogni.

A kormányváltást közvetlenül megelőző ötvenmilliárdos keretemelést elutasítva azonnal felfüggesztették azt a hét alprogramot, amelynek támogatási forrásai május végéig kimerültek.⁹⁴ Két hónappal később a gazdasági tárca kilenc programot nyilvánított befejezettnek, és további 13-hoz nem fogadtak új pályázatot.⁹⁵ De a többiekhez a kabinet friss pénzt is rendelt, hozzájárulva, hogy a tárcák eladósodjanak a következő év terhére.⁹⁶ A kormányprogram előirányozta a Terv folytatását, amely az uniós támogatások elnyeréséhez szükséges Nemzeti Fejlesztési Terv részévé válik. Ekkor még csak az átláthatóság javítását, a normativitás erősítését, az ellenőrzés szigorítását helyezték kilátásba. Néhány hónappal később már a célok és eszközök módosításáról lehetett olvasni.⁹⁷

A Széchenyi Terv megítélésére az új kormányzat különböző dokumentumaiban nem egységes.⁹⁸ De a program egészének megszüntetése akkor sem lett volna könnyű, ha a döntéshozók egyértelműen ezt tartották volna helyesnek. A közvetlen belpolitikai szempontok – az erős ellenzék azonnal várható, hangos bírálata – mellett gátat jelentett volna az uniós csatlakozás és sokfajta intézményi érdek is. Egyrészt ugyanis a Terv horizontális céljai, a közvetlen preferenciák és a nyilvános pályázatok is az Európai Unió támogatási gyakorlatának fontos elemei, amelyek alkalmazása egyben felkészülés a közösségi források megszerzéséhez. Másrészt a redistribúciót végrehajtó,

⁹⁰ A Magyar ... (2002). A program részletesebb kifejtését lásd Magyarország ... (2002). A preferenciák körében az egyetlen határozott változás a privatizáció folytatásának meghirdetése, ami egyben az állami vállalatok támogatásának csökkenését is jelenti – legalábbis hosszabb távon.

⁹¹ Farkas J. (2002b) P.A.G. (2002), Peredi (2003)

⁹² A fejlesztési adókedvezmény és az adómentes fejlesztési tartalék mellett 2003-ban kisebb lett az egészségügyi hozzájárulás, bevezették az egyszerűsített vállalkozói adót, és adómentessé tették a minimálbért, ami a béremelési nyomást volt hivatva csökkenteni. Mindez évente sok tízmilliárdnyi pótlólagos forrást jelenthet a cégeknek (becslések szerint az egészségügyi hozzájárulás csökkentése negyvenmilliárdot, a fejlesztési tartalék 25-30 milliárdot - Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2002f). 2003 nyarán azonban még a körvonalai sem látszottak egy valóban jelentős, átfogó adóreformnak.

⁹³ A választási programokból ide soroltuk az agrártámogatásokat és az infrastrukturális kiadásokat. A fennmaradó nagyobbik rész közvetlenül a lakossági jövedelmeket érintette, lásd Bednárík-Várkonyi (2002), 100 nap... (2002).

⁹⁴ Dóra (2002b)

⁹⁵ www.gkm.hu

⁹⁶ Így 2002-ben a GKM a tervezettnél negyven százalékkal költhetett többet (Mihálovits 2002d), Csillag 2002). Hasonlóképpen felemás volt az állami garanciák kezelése is. Az új kormány érvénytelenítette a választások első fordulóját után vállalt kezességeket, a Millenáris Park tőkeemelését, a televízió és a rádió támogatását (Mihálovits 2002c). Ennek ellenére a zárszámadásban a nemzeti termék 2,2 százalékaról 2,5 százalékra emelték a garancia keretet.

egyre differenciáltabb intézményrendszer is a haszonélvezők közé tartozik: fennmaradása, döntési köre és a finanszírozása közvetlenül kapcsolódik a támogatási programokhoz. Az éveken át elosztásra szocializált, abba jól beletanult hivatalnokoktól nem lehet várni, hogy korábbi gyakorlatukat azonnal megtagadják – a döntések hatalma csábító. A pénzközvetítés pedig jövedelmező, vagy éppen egzisztenciális kérdés. A folyósításba bekapcsolódó bankok és a támogatások által legitimált alapítványok, közhasznú társaságok, helyi vállalkozói központok egyre népesebb csoportjai, a lobbizás sikerét felmutató vállalati érdekképviseleti szervezetek mind abban érdekeltek, hogy a redisztribúció fennmaradjon.⁹⁹

A Széchenyi Terv felülvizsgálatának eredménye az óvatos korrekció lett. A 2003 elején meghirdetett Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programnak sem a neve, sem a tartalma nem vadonatúj – de nem is egészen a régi. A programról szóló előterjesztés elődjének alapos kritikájából kiindulva jelentős változtatásokat irányzott elő a kedvezményezettek körében, a célokban és a módszerekben is.

A Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program (SzVP) most kizárólag a kis- és középvállalatoknak szól¹⁰⁰ – a nagyberuházásokat, az autópálya-építést, az energiatakarékosságot, a turisztika fejlesztését most más programok szolgálják. A fő cél a versenyképesség javítása – többek között a vállalatközi hálózatok építésével, a vállalatirányítás, az informatika fejlesztésével – és a felkészítés az uniós csatlakozásra. Ennek érdekében, a „sokaknak sokfélé” jelszavával a csomag az eszközök teljes skáláját kínálja nemcsak a sikeres kisvállalkozásoknak, hanem – az esélyteremtés jegyében – a leszakadóknak és az indulóknak is.¹⁰¹ Az ingyenes támogatások, a „művi fejlesztési célok” helyett a piacépítést helyezi előtérbe, azt, hogy a kis cégek „fokozatosan a piaci szolgáltatások ügyfeleivé” váljanak, az állam közvetlen támogató szerepe idővel háttérbe húzódjon.¹⁰²

A program továbbviszi a Széchenyi Tervben kialakított pályázati rendszert, de az alprogramok listája sokkal rövidebb, változtak a kiválasztási kritériumok és az elbírálás rendje is. A fő szempont már nem a mennyiség, hanem a hatékonyság: az egységnyi támogatásra jutó hozzáadott érték maximalizálása. A javaslatokat a pályázati útmutatóban részletezett pontrendszer szerint ítélik meg. Az eredményességet minden alprogramban konkrétan meghatározott mutatókkal (indikátorokkal) mérik. Kettő kivételével kötelező a saját erő hozzájárulás, amelynek ellenőrzése szigorodott.¹⁰³ A gazdasági tárca kiadványai előre rögzítik az elnyerhető pénzek nagyságát, sőt a nyertes pályázók várható számát is.

A változások legfontosabb eleme a „támogatási filozófia” új iránya, ami leginkább a program háttérdokumentumaiban látható. Határozott a törekvés a hatékonysági szempontok érvényesítésére, a pályázati célok megrostálására, az ingyen pénzek elosztásának visszaszorítására, a nem állami – vállalkozói és kereskedelmi banki – források bevonására, az eljárásrendek és kiválasztási kritériumok szigorítására, átláthatóvá tételére és az eredmények egzakt mérésére.

⁹⁹ A Magyar Köztársaság Kormánya (2002), Peredi (2002), Farkas J. (2002a), illetve Mihálovits (2002d), Csillag (2002)

⁹⁸ A GKM egyik előterjesztése például határozottan bírálta a Terv alapkoncepcióját, még a Nemzeti Tervhez kapcsolódó operatív program tervezete az ismertetést minden kommentár nélkül hagyta (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2002b. és GKM-Oktatási Minisztérium-Informatikai Minisztérium 2003).

⁹⁹ A szervezeti kört erősítette – és egyben a gazdasági tárca hatáskörét csökkentette – az a rendelkezés, hogy a GKM pályázati kereteinek hamadát 2003-tól regionális intézmények közreműködésével kell elosztani. Ez részben az uniós felkészülést szolgálja, részben az államparátuson belül erőviszonyokat, a Miniszterelnöki Hivatal illetékes részlegeinek jó érdekérvényesítő képességét jelzi. (A GKM által 2003-ra előirányzott közreműködői díjak meghaladják az egymilliárd forintot, azaz a pályázati források 17 százalékát – igaz, ezt a következő években nagyságrendekkel mérsékelni akarják - GKM 2003e.)

¹⁰⁰ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003c). E vállalati kör fejlesztése a kormányprogramban és a Nemzeti Fejlesztési Tervhez kapcsolódó versenyképességi operatív programban is előkelő helyen szerepel. Az utóbbi erre ugyanúgy az összes forrás negyedét szánta, mint a külföldi befektetések ösztönzésre (GKM-Oktatási Minisztérium-Informatikai Minisztérium 2003).

¹⁰¹ Ezt célozza többek között a roma program, igaz, hogy csak egy egyszeri, 200 millió forintos kerettel (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2003e).

¹⁰² Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002b)

A gyakorlatban azonban ezek az elvek csak korlátozottan érvényesülnek. A csomagot most is a vissza nem térítendő támogatásnak uralják. A hitelezéshez kapcsolódó kiadások az SzVP 2003-ra és az azt követő két évre előirányzott keretének csak 22-23 százalékát adják.¹⁰⁴ A kilenc pályázat közül nyolc vissza nem térítendő támogatást kínál.¹⁰⁵ A célok és az eszközök között is szerepel ugyan a tőkepiaci és pénzügyi szolgáltatásokhoz hozzáférés elősegítése, ám ez alig több, mint a korábban is meglévő eszközök és a felállított, de még üres intézményi keretek mozgásba lendítése és integrálása.

Az állami kockázatitőke-társaságok közül a Regionális Fejlesztési Holding és a határon túl befektetéseket ösztönző Corvinus mellett gyakorlatilag most aktivizálódott a választások előtt létrehozott Beszállítói Befektető Rt. és a Kisvállalkozás-fejlesztő Pénzügyi Rt.

A kölcsönhöz jutást több lépcsős rendszer segíti, amely „fokozatosságot mutat ... a felvehető hitel összegében, a futamidőben és a kamattámogatás mértékében.”¹⁰⁶ Az első fokozat az átmeneti felfüggesztés után a befolyt törlesztésekből és egymilliárdos pótlólagos állami forrásból újra indított, ügyletenként hat milliárd forintban maximált mikrohitel. A második lépcső az előző kormány által meghirdetett, de csak 2002 őszén induló Széchenyi Kártya, amelynek egymilliós határa 2003 júliusától ötmillióra nőtt. A harmadik a kereskedelmi bankok által nyújtott, legfeljebb tízmilliós, államilag támogatott fejlesztési hitel. S hozzájuk társult az Európa-terv kisvállalkozási hitelprogramja, amelyből 150-500 millió forintot is lehet igényelni. Ezeket az elemeket később „négylépcsős” hitelcsomagként hirdették meg, de közülük csak a harmadik, midinek nevezett forma újdonság,¹⁰⁷ a Magyar Fejlesztési Bank által kezelt „maxi” kölcsön pedig kívül esik a SzVP-n.

A program keretei tehát egyfelől szűkültek a Széchenyi Tervhez viszonyítva – többek között az autópálya-építés és a lakásberuházások kívül rekesztése miatt -, ezzel valamivel átláthatóbbá vált a rendszer, és az SzVP valójában a kisvállalkozásokra összpontosít. Másfelől a kedvezményes hitelkonstrukciók és a kockázati típusú tőkejuttatások egy részének beemeléseivel gazdagodott az eszköztársaság. A sokszor hangoztatott komplex megközelítés azonban nagyrészt csak a korábbi konstrukciók SzVP-be rendelése, azaz a programok határainak átszabása, ráadásul – mint az MFB kölcsön esete is utal rá – korántsem következetesen megvalósított elv.

Egyelőre nem látszik biztosnak az sem, hogy a támogatások a korábbinál több vállalkozást érnek el. Erre főként a hitelezésben lehetne számítani, de források növelése ellenére a kereslet nagysága – részben az ingyen pénzek kiszorító hatása miatt – kérdéses.¹⁰⁸ A pályázatoknak pedig a Minisztérium előirányzata szerint nem lesz szignifikánsan több nyertese, mint 2001-2002-ben volt.¹⁰⁹

A viszonylag szűk kör egyik oka a program forrásainak szűkössége. A gazdasági tárca 2003-ban a pályázatokra hatmilliárdot, a kis- és középvállalatok támogatására – az áthúzódó hatásokkal együtt – összesen húszmilliárd forintot költött, a következő két évben pedig 14 milliárdot.¹¹⁰ Ez a „nagy” Széchenyi Tervből két év alatt a kisvállalkozásoknak juttatott hetvenmilliárdhoz – és az agrártámogatások több mint tízszeres aktuális összegéhez – viszonyítva is szerény összeg. De az SzVP korántsem egyedülálló forma, hanem csak egy az újraelosztás egyre sokasodó formái közül.

¹⁰³ A saját erőbe most már nemcsak más állami támogatás, hanem bankhitel és más kölcsön sem számítható be, néhány pályázat egyéb biztosítékot is megkövetel.

¹⁰⁴ A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003e) alapján, áthúzódó kiadások nélkül számítva.

¹⁰⁵ A célok közé tartozik a technológia, a vállalatirányítás, a beszállítás és a minőségirányítási rendszer fejlesztése, valamint az üzleti tanácsadás, a hálózatépítés, a szakmai képzés és a cégek internetes megjelenésének ösztönözése (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2003c).

¹⁰⁶ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003d)

¹⁰⁷ Római-Szabó (2003)

¹⁰⁸ 2003 első öt hónapjában az Európa-hitelből 12 vállalkozásnak ítéltek meg 1,2 milliárd forintot (Római 2003). Széchenyi Kártyát fél év alatt 5500-an igényeltek (Makara 2003).

Programok dömpingje

Az új kormány követte, sőt túlszárnyalta elődjét a támogatási csomagok kidolgozásában: alighogy elindította az egyiket, máris újabbal rukkolt elő. Az SZVP, a szociális jellegű száznapos programok és a külföldi befektetőknek szóló Smart Hungary mellett fontos elem az Európa-terv, a Nemzeti Fejlesztési Terv és az Átfogó Fejlesztési Terv.

A 2003 elején váratlanul bejelentett, két évre ezermilliárdos ráfordítással számoló Európa-tervet a költségvetés elfogadása után hónapokkal hirdették meg,¹¹¹ sok korábbi elhatározást, például az autópálya-építést és a mezőgazdasági hitelkonszolidációt egy csomagba fogva. A meglepetés-program része ezeken, valamint a kultúra, az oktatás és az egészségügy fejlesztésén kívül a Magyar Fejlesztési Bank már említett hitelkerete: technológiai felzárkóztatásra 150 milliárd forintot, a kisvállalkozásoknak 40, majd a teljes összeg változatlanul hagyásával 80 milliárdra emelt kedvezményes kölcsönt szántak.¹¹²

Ez a program az összeállítás és meghirdetés módját nézve közel áll a Széchenyi Tervhez, bár az ingyen forrásokkal szemben itt is fontosabbá vált a hitelhez jutás. Az Európa-tervvel azonban a kedvezményes kisvállalkozói kölcsönök jelentős része kívül került a Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programon, ami hozzájárult a kisvállalkozások széttörédezett támogatási rendszerének fennmaradásához. Külön felségterület az agrárium – ennek bevonásáról eleve nem volt szó -, és a kis cégek most is több tárca célleírányzatából juthatnak preferenciához.¹¹³ Tovább erősödött a Magyar Fejlesztési Bank szerepe is. Az MFB az Európa-terv 150 milliárdos keretének elosztása mellett 2003 nyarán negyvenmilliárdos, a kockázatitőke-befektetéshez hasonló, úgynevezett fejlesztési tőkeprogramot indított.¹¹⁴

Ha a GKM forrásaihoz hozzáadjuk ezeket a tőkejuttatásokat, az Európa-terv és a többi tárca ráfordításainak a kisvállalkozásokat illető részét, akkor a kis és közepes cégek támogatásának teljes összege a Minisztérium 2003. tavaszi kalkulációi szerint elérheti a 120-140, sőt a Fejlesztési Bank megemelt hitelkeretével együtt a 180 milliárd forintot.¹¹⁵ Néhány hónappal később, az újabb csomagok és formák meghirdetése után a gazdasági tárca vezetője a kisvállalkozások ötszázmilliárdos támogatásáról beszélt - igaz, több évre elosztva.¹¹⁶ Ezek a számítások egyszerűen összeadják az adókedvezményeket, a pályázati pénzeket és a tőkejuttatásokat a kedvezményes hitelkeretekkel. Csakhogy itt a legnagyobb tételek nem a támogatás, hanem a kölcsönök nagyságát mutatják. Ezt elvileg nem lehet minden további nélkül összegezni a közvetlen költségvetési ráfordításokkal¹¹⁷, csak ha a kormányzat az összes kedvezményes hitel száz százalékos állami garanciájával számol, és mindet eleve bukottnak tekinti.

A programok dömpingjéhez az Európai Unió is hozzájárult, amikor előírta a középtávra szóló Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) kidolgozását. Mivel közösségi forrásokból csak a tervbe illeszkedő

¹¹¹ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003c) szerint a várható szám az SZVP-ben erre az évre 4200-4800. A Széchenyi Tervben körülbelül 6600 kisvállalkozói pályázat nyert két év alatt.

¹¹² Ebből a pályázati keret 2004-2005-ben összesen 5,4 milliárd (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2003e).

¹¹³ A Pénzügyminisztérium rögtön megnyugtatta az aggodalmaskodókat: a terv 2003-ban csak 110 milliárdot igényel, és ennek megvan a fedezete (Lesz pénz...2003).

¹¹⁴ A nagyvállalatok legfeljebb 1,5 milliárd kölcsönt kérhetnek 15 évre, 8,4 százalékos kamattal, a beruházás értékének 50-75 százalékára, a kicsiknél a maximum 150 millió, de saját erőnek mindig elég a fejlesztés negyede, a kamat pedig – a normatív támogatás miatt – csak 7,1 százalék. A kölcsönt csak hitelképes, megfelelő fedezettel rendelkező cégek kaphatják. A terv keretében tízmilliárd forintra emelték a határon túli befektetéseket támogató Corvinus Rt. alaptőkéjét is (Medgyessy ...2003, Várkonyi 2003). Az Európa-hitel folyósításában 22 kereskedelmi bank vesz részt (Római 2003).

¹¹⁵ Az arányokat érzékelteti, hogy míg az SZVP pályázatain 2003-ban 11,1 milliárd forintot lehet elnyerni, addig más tárcák kis-és közép vállalatokat érintő pályázatain 16-18 milliárdot (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2003f).

¹¹⁶ Római-Szabó (2003). A bank ügyletenként 500 millió forintos befektetéssel legfeljebb 49 százalékos állami tulajdonrész teremtett átmeneti időre, maximum öt évre. A csomaggal összekapcsolt változás, hogy a mikrohitel határát hárommillió forintra szállították le, és ez fogócskázó finanszírozásra nem használható.

¹¹⁷ Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003f)

beruházások kaphatnak támogatást, a vállalatok rögtön harcba indultak a bekerülésért.

Az NFT első változatának „társadalmi vitáján” a háromezer hozzászólás szinte kivétel nélkül „arról szólt, hogy milyen támogatandó célokat kellene még beépíteni a dokumentumba.”¹¹⁸ Általános vélekedés szerint a következő években csak az jut központi fejlesztési támogatáshoz, aki átjut a Terv aranykapuján. (Ez a feltételezés a költségvetés várható helyzete és az EU-támogatások társfinanszírozásának kötelezettsége miatt nem megalapozatlan.¹¹⁹) Az NFT – részben a vállalati és intézményi nyomás hatására – végül 130 „beavatkozási területet,” azaz fejlesztési célt jelölt meg. Ezt Brüsszel kritikája nyomán később ötvenre apasztották, de részben úgy, hogy egyes célokat összeolvasztottak, azaz féld, hogy az egyszerűsítés jórészt formális.

A kimaradók követelése is közrejátszott abban, hogy megkezdődött az Átfogó Fejlesztési Terv körvonalazása. Ebbe a gazdaság minden területére kiterjedő tervbe az európai prioritások közé be nem sorolt célok is bekerülhetnek.

A redistribúció 2002-től kezdődő szakasza tehát tovább vitte a „támogatást mindenkinek” elvét és a csomagokba összefogott preferenciák módszerét. Az új kormány már nem az állami redistribúció alapvető szerepét hirdette – de praktikusán továbbra is azt gyakorolta. A programok, tervek és célelőirányzatok hangsúlyai, valamint az eszközök változtak ugyan, de az egyes csomagok tartalmát leginkább határait átrendezése módosította.

Erős politikai motivációk, gyenge gazdasági eredmények

Az újraelosztás mindig kettős természetű. Egyfelől torzítja a versenyt, lazítja a vállalati pozíciók és fejlődési lehetőségek kapcsolatát a piaci teljesítménnyel,¹²⁰ megemeli a belépési korlátokat az új szereplők előtt, gyengíti az érintett piacok támadhatóságát. Másfelől viszont javíthatja az érintett cégek és a gazdaság egészének versenyképességét, ha az átmeneti segítség után a cégek támogatás nélkül is képesek talpon maradni a megnyitott piacokon – így a verseny is helyreállítható.

Az átalakuló gazdaságokban még élesebben jelentkezett a verseny vagy versenyképesség általános dilemmája.¹²¹ Ezen belül a hazai magántulajdonban lévő, többnyire kis és közepes vállalatok előnyben részesítése számos érveléssel indokolható. Az újonnan alakult cégeket általában is érdemes védeni a hirtelen rájuk zúduló éles versenytől. A magyar vállalkozások hátrányban vannak a nagy múltú, neves, tőkeerős külföldiekkel szemben. A belföldi gyártókat, ezen belül is a kis- és középvállalati szektort más, nálunk gazdagabb országok is segítik. Egyes termékeket – például közlekedési eszközöket és más infrastrukturális berendezéseket – belföldi referencia nélkül nehéz exportálni.

A gazdasági érvek mellé politikai szempontok társulnak. A hazai tulajdonosi középosztály megerősítése már az 1990 és 1994 közötti kormányzati periódusban is fontos cél volt. A támogatások felfutásának időzítése – ami az átmenet egész időszakát jellemzi - arra utal, hogy emellett rövid távú pártpolitikai érdekek is szerepet játszanak. A kedvezményes osztogatásával az éppen hatalmon lévő koalíciók szavazóbázisukat szeretnék kiterjeszteni.

¹¹⁶ Római-Szabó (2003)

¹¹⁷ Az elvi megkülönböztetést az Európai Unió – és nyomában a Támogatás Vizsgáló Iroda – is alkalmazza. Ezen alapul a támogatástartalom és támogatás intenzitás számítása. (A fogalmakról lásd TVI 1999)

¹¹⁸ Szabó B. (2003)

¹¹⁹ A közösségi pénzeket csak úgy lehet lehívni, ha a magyar állam is beteszi a maga részét. E társfinanszírozás forrásigénye 2004 és 2006 között 420-450 milliárd, azaz évente mintegy 150 milliárd forint (Antal 2003. 34. oldal, Kazatsay 2003). A Pénzügyminisztérium adatai szerint az államháztartásból folyósított fejlesztési támogatás 2003-ra ennek körülbelül a duplája. Ha a nagyságrend a következő évben is hasonló lesz, miközben a költségvetés hiányát tovább kell csökkenteni, akkor ez azt jelenti, hogy a fejlesztések nagy részét az EU célokhoz kell kapcsolni, és a többi kiadást még jobban vissza kell fogni. (Erre többen már nyilvánosan is felhívták a figyelmet, lásd például Csillag 2001. 835. oldal, Antal 2003. 35-36. oldal).

¹²⁰ Kornai János (1980) terminológiájával a költségvetési korlát puhításának egyik eszköze

¹²¹ Lásd részletesen Voszka (2003) 30-33. oldal

Ez a politikai szándék rendszeresen kudarcot vallott. Az 1990-es évek Magyarországon a redisztribúció eddig senkinek sem hozott parlamenti választási sikert. A hatalmi hozadék elmaradásáról szerzett keserű tapasztalat azonban egyik pártot sem akadályozta meg az ismételt próbálkozásokban. A gyakorlatban nem hatott - legfeljebb a programok szintjén - az általános gazdaságfelfogás, az állam szerepéről vallott nézetek különbsége sem.

A politikai kudarc azonban önmagában nem zárja ki a kedvező társadalmi hatásokat. Erre a szempontra utalt az újraelosztás egyik látványos formáját, a Széchenyi Tervet formába öntő gazdasági miniszter, aki a program legfontosabb következményének a vállalkozói – és állampolgári – magatartás megváltozását tartotta. Az összefogás és együttműködés, a kockázatvállalás sikerei erősítik a derűlátást, a kölcsönös bizalmat és az önbizalmat, ugyanakkor „a fejlesztési pénzekért és a bevételekért folyó versenyt” is.¹²² A Tervnek biztosan voltak kedvező, mozgásra és kooperációra serkentő hatásai, főként a kis települések fejlesztéseinek elindításánál. A gazdaságszociológiai következmények azonban, elsősorban a versenyszektorban, inkább kedvezőtlennek látszanak. Az ingyen-pénz most is torzíja a vállalkozói kalkulációkat és magatartásmintákat. A piaci lehetőségek gondos mérlegelését megint széles körben az állami támogatások „kiéneklése”, a személyes kapcsolatok, kiskapuk és virtuális megoldások keresése váltja fel. A verseny nem a fogyasztóért, hanem a központi preferenciákért folyik.¹²³

Az ezredfordulón meghirdetett „gazdasági korszakváltás” azt jelentette, hogy még több közpénzt osztogattak világos eljárásrend és szigorú megtérülési kritériumok nélkül. Bár az újraelosztás az 1990-es években nem vált átfogó rendszerré, csak kiegészítő koordinációs mechanizmus maradt a piac mellett, a redisztribúció újabb hulláma nem a verseny felé fordult, hanem vissza, a kölcsönös szívességek, a gazdaság szürke zónájának ügyeskedései, a politika és az üzlet összefonódásai felé. Igaza van Matolcsy Györgynek: a múlt „élő emlékeiről” van szó – de ezek nem annyira Széchenyi István korát, hanem a ma élő idősebb generációk régi személyes tapasztalatait idézik fel.

A 2002-ben hivatalba lépő kormány továbbvitte, sőt erősítette a múlt emlékeit. Az állami támogatások, köztük a hazai és kicsi cégek kedvezményeinek kiterjesztése fenntartotta a megelőző években ismét felpezsdített attitűdöket, mint ahogy azt a nemzeti és átfogó tervek vállalati fogadtatása szépen példázta.

Ha a politikai és szociológiai hatásokat kedvezőtlennek minősíthetjük is, még mindig lehetséges, hogy a gazdasági eredmények jobbnak mutatkoznak. A támogatások makrogazdasági következményeit nehéz mérni az egyéb tényezők befolyása, a hatás késleltetett jelentkezése, valamint a nehezen számszerűsíthető externális hatások miatt. Elemzésünk azonban arra utal, hogy a gazdasági hatás az ezredforduló Magyarországon is kétséges. Az újraelosztás legalábbis nem tudott gátat vetni a kedvezőtlen folyamatoknak, a lassulásának és a versenyképesség romlásának, miközben hozzájárult a lecsúszáshoz a fenntartható növekedési pályáról.

De ezt a durván megrajzolt és egzakt módon nem bizonyított képet színezi, hogy az újraelosztás egyes formáinak várható gazdasági hatása különböző.

Roszbabb és jobb redisztribúciós módszerek

Az állami támogatások hatásának értékeléséhez jó kiindulópont az Európai Unió reorganizációs állami támogatásokhoz szabott feltétele.¹²⁴ Az esélyek és jövedelmek állami újraelosztása annál sikeresebb, minél nagyobb arányban teszi a kedvezményezettet (céget, ágazatot, régiót)

¹²² Matolcsy (2002), elsősorban 49-71. oldal

¹²³ Ebbe a versenybe nem mindenki akar beszállni. A hazai vállalkozók egy csoportja óvakodik attól, hogy a politikával (ismét) szorosabb kapcsolatba kerüljön, a nyilvánosság előtt kétes ügyletekbe keveredjen, vagy éppen az ingyen források felhasználásának ellenőrzéseket betekintést engedjen a hatóságoknak üzleti könyveibe.

belátható időn belül versenyképessé, s így saját alapját megszüntetve nem ismétlődik, hanem folyamatosan visszahúzódik.

Ez a felfogás jól alkalmazható az egyedi preferenciákra, például egy-egy állami vállalat megmentésére, de kevésbé egyértelmű, amikor nem egy-egy cégről, hanem vállalatcsoportokról van szó - mint a hazai cégek vagy a kis-és középvállalatok esetében. Mivel ez a támogatási forma világszerte tartós elemnek látszik, miközben a csoport összetétele folyamatosan változik, nehezen értelmezhető a preferenciák nem ismétlődő jellege és a versenyképesség alakulása is. A piachelyettesítő és a piacépítő támogatások megkülönböztetése azonban jó szolgálatot tehet. Az előbbi elfogadja a magas termelési és tranzakciós költségeket, nagyobb valószínűséggel tartósítja a piaci kudarcot, míg a piacépítés a tartós hatékonyság javítás és költségcsökkentés kilátásait erősíti.¹²⁵ Ez a megközelítés fenntartja az eredeti sikerkritérium lényegi elemeit, a kedvezményezett piac által igazolt megerősödését és a segítség időleges voltát. E fogalmi keretben a redistribúció egyes eszközei egy skála mentén rendezhetők el.

A viszonylag hatékonyan minősíthető piacépítő preferenciák az átalakulás egész időszakában az újraelosztásnak csak a kisebbik részét adták – ami a Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Program kidolgozóinak szándékai ellenére 2002 után is igaz. Ebbe a körbe tartoznak a vállalatközi kapcsolatok, beszállítói hálózatok erősítését az üzleti szolgáltatások (például informatikai, menedzsment és marketing és pályázati tanácsadás) elterjesztését, az üzleti infrastruktúra és képzettség fejlesztését szolgáló preferenciák. Elvileg piacépítő a kockázati-tőke-befektetés is, de a tapasztalatok szerint ennek közvetlen állami finanszírozása nem hoz jó eredményeket. Ide sorolhatók a kedvezményes - különösen az időben vagy összeg szerint degresszív feltételekkel adott – hitelek, ha fokozatosan kiterjesztik a bankok későbbi ügyfeleinek körét.¹²⁶ Piacépítő lehet az állami hitel- és exportgarancia is, ha a folyósító intézmények eljárásrendje biztosítja a fenntarthatóságot.

A támogatások zömét adó piachelyettesítő preferenciák közül az adókedvezmény áll a legközelebb a piacépítéshez, mert alapjában véve valóságos piaci teljesítményhez kapcsolódik, és tovább javítja a cégek versenyképességét. A megítélés normatív szempontrendszerre, az időbeli és/vagy a befektetések értékéhez viszonyított korlátozás átláthatóvá teszi a rendszert, és esélyt ad az átmeneti jelleg fenntartására. A következő fokozat a vissza nem térítendő támogatás, beleértve a pályázatokat is. Ennek hatékonysága elvileg is kétségesebb az eddig felsorolt módszereknél – de a végeredmény erősen függ a döntési-eljárás rendtől, az átláthatóságtól, a megtérülési feltételek érvényesítésétől és az ellenőrzés szigorától. (Itt a piaci mechanizmusokhoz fűződő kapcsolat másik metszetéről, az érintett cég aktuális vagy jövőbeli piaci teljesítményének szelekciós kritériumáról van szó.) Az egyedi elbírálásra, személyes kapcsolatokra és politikai lobbierőre épülő döntési mechanizmus következménye itt is a politikai reciprocitás fennmaradása, az államhatalom és az üzleti szféra összefonódása, a közpénzek pazarlása és a piaci verseny torzítása.

Végül a skála másik, a sikerkritériumoknak legkevésbé megfelelő végpontján a fejlesztési és értékesítési lehetőségek állami garantálása és a központi megrendelésekkel, egyedi (sokszor kormányzati) döntések nyomán adott tőkejuttatással vagy más preferenciákkal izmosított szereplők teremtése áll. Ha egyes cégek a kényelmes monopolhelyzetek vagy politikai kapcsolatok miatt nem támadhatóak, akkor nincs piaci kontroll, nincs ösztönző erő a hatékonyság javítására, és a pozíció általában csak folyamatos állami közreműködéssel tartható fenn.

A felrajzolt skála a versenyképesség és a fenntarthatóság szempontjából rendezte a módszereket.

¹²⁴ Eszerint segítség általában akkor adható, ha a jövő realizitkus megítélése alapján képes helyreállítani a vállalat hosszú távú versenyképességét, mégpedig reális időn (általában hat hónapon) belül (European Commission 1999. 212-213. oldal). Ehhez hasonló sikerkritériumot fogalmaz meg Vissi (d. n.) 16. oldal, valamint a Gazdasági Versenyhivatal (1995) 5. oldal is.

¹²⁵ A fogalmakról és értékelésekről lásd részletesen Kállay (2002). A felfogás hatása érződik a jelenlegi kormányzat néhány dokumentumában is, lásd például Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002b).

¹²⁶ Ez a pont eltér Kállay (2002) felfogásától, amely nem az olcsó pénzt, hanem a könnyű hozzáférést tartja követendőnek

Természetesen más, valószínűleg éppen fordított sorrendet kapnánk, ha az újraelosztási eszközöket a rövid távú politikai (és személyes) előnyök várakozásának sikerkritériuma szerint rendeznénk. Mivel ezek valóságosan ható, erős szempontok, a hatékonyság szerint leggyengébbnek ítélt eszközök sem tűnnek el a palettáról.

Miközben nem kétséges, hogy a támogatások bizonyos formái hozzájárulhatnak a versenyképesség javításához, az utóbbi célt természetesen más módszerekkel is el lehet érni. Az általános szabályozás és az újraelosztás között átváltási hatás érvényesül. Az átalakulás másfél évtizedének magyarországi története arra utal, hogy a vállalatok számára kedvező, kiszámítható gazdálkodási körülmények lehetővé teszik a támogatások visszafogását, és megfordítva, romlásuk előbb-utóbb a preferenciák kényszerű növeléséhez vezet. Az 1980-as évek végétől folyamatosan szigorodó, a vállalatokat egyre nehezebb helyzetbe hozó feltételek 1992-94-ben kikényszerítették az egyedi és csoportos kedvezmények kiterjesztését. Ezzel szemben az 1995-ös stabilizációs program a vállalatok széles köre számára jótékony normatív piacvédelemmel és piacteremtéssel átmenetileg csökkentette a preferenciák növelésére irányuló nyomást. 2000-2001-től az árfolyamelőnyök erodálódása, a termelékenységtől elszakadó – jórészt a kormányzat által kezdeményezett – béremelés és más, a versenyképességét rontó kormányzati intézkedések viszont újraélesztették a jól indokolható támogatási igényeket. Az általános feltételek korrekciójának hiányában a követelések alapja 2002 nyara után is megmaradt, sőt erősödött a csatlakozás előtti felzárkóztatás érveivel.

Ebből az következik, hogy a versenyképesség javítására a legalkalmasabb módszer az általános gazdálkodási feltételeknek, az egységes szabályozási elemeknek az üzleti szereplők számára kedvező változtatása (adócsökkentés, valutaleértékelés). Ezek a normatív eszközök is differenciáltan érintik az egyes vállalkozói csoportokat, de bármilyen támogatási programnál sokkal szélesebb köröket érintenek. A hatásukra keletkezett pótlólagos jövedelmeket pedig az érintettek állami terelés nélkül, kizárólag piaci megfontolásokat követve költik el, aminél nincs jobb biztosíték a hatékonyság javulására. Ha ez igaz, akkor az esélyek és jövedelmek újraelosztásának legsikeresebb módszere az újraelosztás csökkentése.

Felhasznált irodalom

Antal László (2003): *Javaslat a középtávú költségvetési irányelvek összeállítása számára az EU strukturális és kohéziós alapjaiból történő co-finanszírozás alapjainak megteremtésére*, tanulmány a GKM megbízásából, március

Autópályák: bebetonozott nyertesek (2002), Népszabadság január 28.

Bauer Tamás (1981): *Tervgazdaság, beruházás, ciklusok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Bednár Imre – Várkonyi Iván (2002): *Ezermilliárdos választási ígéretek*, Népszabadság február 13.

Bizományban államosítanak (1999), Heti Világgazdaság október 16.

Blahó Miklós (2001): *Átlátható közpénzkezelés kellene*, Népszabadság június 11.

Cseri Péter-Pekarek János (2001): *Dunaferr-alku dolomit ügyben*, Népszabadság június 14.

Csillag István (2001): *Költségvetési összhangzattan*, Közgazdasági Szemle 10. szám 824-843. oldal

Csillag István (2002): *A Széchenyi terv megújításának első szakasza*, sajtótájékoztató, július 31. www.gkm.hu

Dóra Melinda Tünde (2002a): *Versenyképességi hajrában a magyar cégek*, Magyar Hírlap május 28.

Dóra Melinda Tünde (2002b): *Nem lesz több pénz a Széchenyi tervre*, Magyar Hírlap május 30.

E.P.P.-V.I (2001): *Mire vesz fel 120 milliárdot a Magyar Fejlesztési Bank?* Népszabadság május 3.

European Commission (1999): *Company Law in European Communities*, Vol II. A Rule Applicable to State Aid, Brussels, Luxembourg

- Fahidi Gergely (2002): *Kényszerkiszállítás*, Heti Világgazdaság január 19.
- Farkas József György (2002a): *Új kedvezmények befektetőknek*, Népszabadság június 27.
- Farkas József György (2002b): *Adómérséklést akar az AmCham*, Népszabadság november 19.
- Farkas Zoltán (2002): *Mindent bele*, Heti Világgazdaság április 5.
- Féderer Ágnes - Római Róbert (2002): *Jobbkéz-szabály az autópályán*, Népszabadság április 18.
- Ferencz Gábor (2002a): *M3-as: nem adtak oda minden iratot*, Népszabadság május 25.
- Ferenczi Krisztina (2002): *Herceghalmi földes ügyek*, Magyar Hírlap (2002) február 27.
- Fidesz-MPP (1998): *A jövő választása. A polgári Magyarország közgazdasága*
- Figyelő (2001): *TOP 100*, különkiadás
- Gazdasági Minisztérium (2002): *A Széchenyi terv*
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2002): *Előterjesztés a kormány részére a Széchenyi Vállalkozásfejlesztési Programról*, november
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003a): *A Széchenyi Terv nyertes pályázatainak megoszlása*, d.n.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003b): *Recenzió a Fidesz KKV sajtótájékoztatójára* d.n.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003c): *2003. évi pályázatok*, február
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003d): *A Széchenyi Kártya a GKM támogatási rendszerében*, Sajtóközlemény, május 2.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003e): *A támogatási kiadások felhasználási terve*
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003f): *Feljegyzés a kis-és középvállalatok helyzetéről szóló országgyűlési beszámoló kapcsán*, április 5.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium – Oktatási Minisztérium – Informatikai Minisztérium (2003): *A gazdasági versenyképesség operatív programja*, március
- Gazdasági Versenyhivatal (1995): *Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 1994. évi tevékenységéről*, április
- Gazdasági Versenyhivatal (2001): *Beszámoló az Országgyűlés részére a Gazdasági Versenyhivatal 2000. évi tevékenységéről*, április
- Hunyor Ema (2001): *Dunaferr: lezárult az fb-vizsgálat*, Magyar Nemzet november 20.
- H. Z. (2002): *Napilapja lesz a Vegyépszernek?* Népszabadság február 5.
- A kancellária vezetője felügyeli majd a fejlesztési bankot (2001)*, Népszabadság május 26.
- Karsai Gábor (2002): *Az álom én vagyok*, Heti Világgazdaság március 2.
- Karsai Judit (1997): *A kockázati tőke lehetőségei a kis-és középvállalatok finanszírozásában*, Közgazdasági Szemle 2. szám (165-174. oldal)
- Karsai Judit (1999): *Megfontoltan kockázató tőkések*, Közgazdasági Szemle 9. szám (789 - 812. oldal)
- Karsai Judit (2002): *Mit keres az állam a kockázati tőke-piacon*, Közgazdasági Szemle 11. szám (928 - 942. oldal)
- Kazatsay Zoltán (2003): *Sajtótájékoztató*, MTI, január 30.
- Kállay László (2002): *Paradigmaváltás a kisvállalkozás-fejlesztésben*, Közgazdasági Szemle 7-8. szám 557-573. oldal
- Kelemen Zoltán (2002a): *Hévvél jöttek*, Heti Világgazdaság január 26.
- Kelemen Zoltán (2002b): *Pénz semmiért*, Heti Világgazdaság március 16.
- Kelemen Zoltán (2002c): *Mézesmadzag*, Heti Világgazdaság április 13.
- Kelemen Zoltán (2002d): *Búcsúajándék*, Heti Világgazdaság április 27.
- Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet (1998): *Éves jelentés a kis-és középvállalatok helyzetéről*
- Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet (2001): *Éves jelentés a kis-és középvállalatok helyzetéről*
- Kornai János (1980): *A hiány*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Lesz pénz az Európa-tervre (2003)*, Népszabadság február 15.

- Ludányi Arnold (2001): *A tőkeerő és az alapítói háttér hatása a kockázati tőke-szervezetek befektetési magatartására*, Közgazdasági Szemle 7-8. (659- 672. oldal és 9. szám (779-787. oldal))
- A Magyar Köztársaság Kormánya (2002): *Fordulat a gazdaságpolitikában, július*
Magyarország középtávú gazdaságpolitikai programja az uniós csatlakozás megalapozásához (2002), Pénzügyminisztérium
- Makara Klára (2003): *Segítség az erőseknek*, Heti Világgazdaság március 22.
- Matolcsy György (2002): *Élő emlékeink A Széchenyi Terv világa*, Válasz Könyvkiadó
Medgyessy Európa-terve (2003), Népszabadság február 12.
- Megkezdődik az agrárcégek eladása* (2001) Népszabadság július 5.
- Mihálovits András (2002a): *Kedvezőbb mikrohitel*, Népszabadság március 14.
- Mihálovits András (2002b): *Az idén nem fizet osztalékot a BÁV*, Népszabadság június 5.
- Mihálovits András (2002c): *Visszavont garanciák, támogatások*, Népszabadság június 13.
- Mihálovits András (2002d): *Széchenyi-terv: a név még marad*, Népszabadság augusztus 3.
- Mink Mária (2002a): *Előjáték*, Heti Világgazdaság február 2.
- Mink Mária (2002b): *Apróra váltotta*, Heti Világgazdaság április 5.
- Mink Mária (2002c): *Magasiskola*, Heti Világgazdaság április 11.
- Mink Mária (2002d): *Minden úton vezetnek* Heti Világgazdaság április 27.
- Az NA Rt. 180 milliárdos hitelt vesz fel* (2001) Népszabadság augusztus 15.
- P.Á.G. (2002): *Hátrányban a magyar cégek?* Népszabadság november 30.
- Peredi Ágnes (2002): *Ki kell lépni az állóvízből*, Népszabadság június 8.
- Peredi Ágnes (2003): *A rongyruháimport megszüntetésével védik a textilipart*, Népszabadság február 10.
- Pénzügykutató Rt. (2002): *A magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2001-2002*, március
- Pénzügykutató Rt. (2003): *A magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2002-2003*, március
- Pénzügyminisztérium (2003): *Tájékoztató az államháztartás és egyes alrendszereinek 2002. évi, valamint december havi helyzetéről*
- Rádi Antónia (2002): *őrzők a strázsán*, Heti Világgazdaság január 12.
- Római Róbert (2001a): *Autópálya építés: hosszabb távon*, Népszabadság július 6.
- Római Róbert (2001b): *MFB: sok a kormányzati feladat*, Népszabadság szeptember 7.
- Római Róbert (2002a): *Egyre drágább autópálya építések*, Népszabadság február 1.
- Római Róbert (2002b): *Törvényt sértett az NA Rt?* Népszabadság február 15.
- Római Róbert (2003): *A jövő héttől folyósítják az Európa-hitelt*, Népszabadság május 28.
- Római Róbert – Szabó Brigitta (2003): *Kipróbált kedvezmények*, Népszabadság július 8.
- Román Zoltán (1992): *Vállalkozói sikereket, erős kisvállalatokat*, Magyar Kisvállalati Társaság
- Szabó Brigitta (2002): *Széchenyi-terv – számvetés*, Népszabadság április 4.
- Szabó Brigitta (2003): *Uniós tervek: a kevesebb többet ér*, Népszabadság június 20.
- Szabó Brigitta – Várkonyi Iván (2000): *Kétszeres pénz jut a Széchenyi-tervre?* Népszabadság november 17.
- 100 nap, 17 ígéret, 164 milliárd* (2002): Népszabadság szeptember 2.
- Sz.B. (2001a): *Százmilliók világcégek támogatására*, Népszabadság június 30.
- Sz.B. (2001b): *Matolcsy: nem a színek döntenek*, Népszabadság október 26.
- Tamás Gábor (2002a): *Agrárfinanszírozási kulcsszerepben az MFB*, Népszabadság március 4.
- Tamás Gábor (2002b): *Nincs terv üzletrész-hasznosításra*, Népszabadság április 2.
- Tamás Gábor (2002c): *Vezérváltás, újabb hitel Bábólnán*, Népszabadság április 26.
- Tamás Gábor (2002d): *A „polgári” föld nem eladó*, Népszabadság május 3.
- Tamás Gábor (2002e): *Kivizsgálják a „tizenketek” ügyét*, Népszabadság június 3.
- Támogatásokat Vizsgáló Iroda (1999): *Az Európai Közösségek állami támogatásokra vonatkozó szabályainak magyarázata*, november

- Török Tünde (2002): *MFB-hitel a nagyatádi konzervgyárnak*, Népszabadság február 26.
Az új évezred küszöbén (1998), Kormányprogram a polgári Magyarországért
- Várkonyi Iván (2001a): *Új pénzügyi nagyhatalom épül*, Népszabadság március 24.
- Várkonyi Iván (2001b): *Milliárdos „ajándék” az MFB-nek* Népszabadság május 4.
- Várkonyi Iván (2001c): *A Posta pályázatot ír ki a Tetra megvalósítására*, Népszabadság augusztus 18.
- Várkonyi Iván (2001d): *Nagyobb tartalék, több garancia* Népszabadság szeptember 1.
- Várkonyi Iván (2002): *Kiadásdömping: jogilag rendben* Népszabadság május 18.
- Várkonyi Iván (2003): *Olcsoóbb kölcsön hitelképeseknek*, Népszabadság január 13.
- Vissi Ferenc (d.n): *Kihívások és kérdőjelek a versenypolitika környékén*, kézirat
- Vitéz F. Ibolya (1993b): *Eladás előtt fel kell javítani a cégeket*, Magyar Hírlap március 16.
- Vitéz F. Ibolya (2002a): *Függő licit*, Heti Világgazdaság április 27.
- Vitéz F. Ibolya (2002b): *Csaláneffektus*, Heti Világgazdaság május 25.
- Voszka Éva (2001): *Privatizáció helyett újraelosztás (Az állami vagyon sorsa)*, Közgazdasági Szemle 10. szám
- Voszka Éva (2003): *Versenyteremtés – alkuval (Demonopolizáció és állami támogatás az átalakulás idején)*, Pénzügykutató Rt, kézirat